

นรกสวรรค์ในพระไตรปิฎก ๑

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)

บรรยายแก่คณะอาจารย์และนักศึกษาวิทยาลัยครูสวนดุสิต

โพสท์ในลานธรรมเสวนา หมวดชีวิตกับธรรมะ กระตุ้ที่ 13328 โดย : mayrin 16 พ.ย. 47

ท่านอาจารย์ได้ตั้งหัวข้อเรื่องไว้ให้อาตมาก่อน กล่าวคือขอให้พูดเรื่อง นรก-สวรรค์ในพระไตรปิฎก นรก-สวรรค์นี้เป็นเรื่องใหญ่ และเป็นเรื่องยากอยู่แล้ว ท่านยังจำกัดขอบเขตด้วยว่าให้พูดในพระไตรปิฎก ก่อนจะเข้าสู่เนื้อหาเป็นเรื่องที่ควรทำความเข้าใจเกี่ยวกับตัวผู้พูด และเรื่องที่จะพูดในแง่ของพระพุทธศาสนา ว่ามีความสำคัญแค่ไหนเพียงไร อันเป็นเรื่องที่ควรทำความเข้าใจกันเบื้องต้น อาตมาต้องออกตัวเสียก่อน คือสำหรับอาตมาถือว่าเรื่องนรก-สวรรค์เป็นเรื่องสำคัญ เป็นเรื่องใหญ่มาก แต่กระนั้นอาตมาเองขณะนี้ยังไม่ได้ให้ความสนใจเท่าที่ควร ยังไม่ได้เอาจริงจังอะไรนักในเรื่องนี้ ก็กำลังค้นคว้าเรื่องพระพุทธศาสนาอยู่ แต่ตอนนี้ยังไม่ได้มานั่งเรื่องนี้ ถือว่าเป็นเรื่องที่ต้องค่อย ๆ ว่ากันทีละขั้นละตอน

ความสำคัญของนรก-สวรรค์ในแง่พระพุทธศาสนา

ที่นี้หันไปพูดเรื่องนรก-สวรรค์ในแง่พระพุทธศาสนา นรก-สวรรค์มีความสำคัญแค่ไหน ศาสนาทุกศาสนามีเรื่องนรก-สวรรค์ เป็นเรื่องที่คนถามกันมาตลอดว่ามีจริงไหม เป็นอย่างไร ในประเพณีของเราก็มีการพูดเรื่องราวเกี่ยวกับนรก-สวรรค์ ในทางวรรณคดีก็ตาม ศิลปกรรมก็ตาม ก็จะมีเรื่องนรก-สวรรค์ไปเกี่ยวข้องด้วย เช่น ภาพฝาผนังตามปูชนียสถานต่าง ๆ ก็มีเรื่องเหล่านี้มากมาย แต่ว่าเราควรมาดูในแง่หลักการก่อนว่า เรื่องนรก-สวรรค์กับพระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กันแค่ไหนเพียงใด

อาตมาได้บอกแล้วว่า นรก-สวรรค์เป็นเรื่องสำคัญเป็นเรื่องใหญ่ ที่นี้มาดูในแง่พระพุทธศาสนา ความสำคัญของนรก-สวรรค์ถ้าเทียบกับศาสนาทั่ว ๆ ไป มันลดลงไปหน่อย

ทำไมจึงว่าอย่างนั้น คือในศาสนาเป็นอันมาก นรก-สวรรค์เป็นจุดสุดท้ายแห่งการเดินทางชีวิตของมนุษย์ บางศาสนาบอกว่ามี นรกนิรันดร์ สวรรค์นิรันดร์ เช่นว่าเราอยู่ในโลกมีชีวิตครั้งนี้ทำความดีความชั่ว เมื่อตายไปวิญญาณจะไปรอนจนถึงวันสิ้นโลก แล้วก็มี

การตัดสิน ผู้ที่ควรได้รับรางวัลก็จะได้ไปอยู่สวรรค์นิรันดร์ตลอดไป หรือผู้ที่ควรได้รับโทษก็จะถูกตัดสินให้ตกนรกนิรันดร์ ในแง่นี้ นรก-สวรรค์เป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะเป็นจุดสุดท้าย เป็นจุดหมาย

ทีนี้เรามองดูในพระพุทธศาสนา เมื่อเปรียบเทียบกันแล้ว ความสำคัญของนรก-สวรรค์มันจะด้อยลงไป เอาสวรรค์ก็แล้วกัน เพราะเป็นสิ่งที่เราต้องการ **สวรรค์ไม่ใช่จุดหมายของพระพุทธศาสนา** จุดหมายของพระพุทธศาสนาบอกว่า **มีสิ่งที่สูงกว่ำนั้น สิ่งที่สำคัญกว่าสวรรค์คือนิพพาน** สวรรค์นี้เมื่อไม่ใช่จุดหมาย ความสำคัญของมันก็ด้อยลงไป

เราจะปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา ถ้าจะปฏิบัติให้แท้จริงให้ตรงตามหลักการ เราก็บอกว่าไม่ใช่เพื่อจะไปสวรรค์ แต่เพื่อจะนิพพาน สวรรค์กลายเป็นเรื่องขั้นตอนที่อยู่ในระหว่าง ความสำคัญของสิ่งที่อยู่ในระหว่างย่อมจะลดน้อยลงไป น้อยกว่าสิ่งที่เป็นจุดหมายสุดท้าย นี่เป็นเรื่องธรรมดา

ทีนี้ประการต่อไป นรก-สวรรค์ตามที่รู้จักหรือพูดถึงกันอยู่ เป็นเรื่องที่ได้รับ หรือไปประสบหลังจากตายแล้ว ศาสนาอื่น ๆ ก็ว่าอย่างนี้ เมื่อตายไปแล้วจะไปนรกหรือสวรรค์ เป็นเรื่องชีวิตหน้า ทีนี้**จุดหมายในพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่บรรลุได้ในชาตินี้** นิพพานสามารถบรรลุได้ในชาตินี้ตั้งแต่ยังเป็น ๆ อยู่ นี่เป็นแง่ที่สองที่ทำให้ความสำคัญของสวรรค์-นรก น้อยลงไป เราอาจบรรลุจุดหมายสูงสุดได้ในชาตินี้แล้ว เราก็ไม่ต้องพูดถึงเรื่องหลังจากตายแล้ว เรื่องนรก-สวรรค์ไม่ต้องมาเกี่ยวข้อง

ต่อไปในข้อที่สาม **นรก-สวรรค์ในพระพุทธศาสนาเป็นเพียงส่วนหนึ่งในสังสารวัฏ** คือการเวียนว่ายตายเกิด **สังสารวัฏมีการเปลี่ยนแปลงได้** ชีวิตของเราเดินทางไปในสังสารวัฏ มีหมุนขึ้น หมุนลง ตกนรกแล้วต่อไป ถ้าเรามีกรรมดีก็กลับไปขึ้นสวรรค์ มาเกิดเป็นมนุษย์ คนที่เกิดเป็นพระพรหมด้วยกรรมดีบำเพ็ญญาณสมบัติ ต่อไปเมื่อสิ้นบุญแล้วกลับไปตกนรกเพราะมีกรรมชั่วในหนหลังก็ได้ มันก็หมุนเวียนไปมา

ฉะนั้น นรก-สวรรค์นี่ก็เป็นเพียงส่วนที่หมุนเวียนอยู่ในระหว่าง แล้วก็ขึ้นของชั่วคราวเพราะฉะนั้นความสำคัญก็ลดลง เพราะเรามีโอกาสที่จะแก้ตัวได้มาก นี่เป็นเรื่องที่เราควรทำความเข้าใจในเบื้องต้น เพื่อจะได้เห็นฐานะของนรก-สวรรค์ในพระพุทธศาสนา ในแง่นี้ ถ้าเราไปเปรียบเทียบกับศาสนาที่ถือเรื่องนรก-สวรรค์เป็น

นิรันดร เป็นสิ่งสุดท้ายที่มนุษย์จะประสบ มันก็มีความแตกต่างกันได้มาก เมื่อทำความเข้าใจเบื้องต้นอย่างนี้แล้ว ก็พูดถึงเนื้อหาเรื่องนรก-สวรรค์โดยตรง

ข้อพิจารณาเกี่ยวกับเรื่องนรก-สวรรค์

เอาละทีนี้มาพูดถึงเรื่องนรก-สวรรค์ เข้าสู่เนื้อหา เรื่องนรก-สวรรค์มีแง่ที่ต้องแยกอีก ๒ อย่าง

แง่ที่หนึ่งคือ ความมีอยู่จริงหรือไม่ นรก-สวรรค์มีจริงไหม แ่งที่สองคือท่าทีของชาวพุทธ หรือท่าทีของพุทธศาสนาต่อเรื่องนรก-สวรรค์

นี่ต้องพูดทั้งสองแง่ จะพูดแง่เดียวไม่พอ เพราะมันสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน สำหรับพุทธศาสนานี้เอาตามาขอพูดไว้ก่อนว่า เรื่องท่าทีต่อนรก-สวรรค์ เป็นสิ่งสำคัญมาก เราจะต้องวางท่าทีให้ถูกต้อง พูดเกริ่นไว้หน่อว่า เรื่องนรก-สวรรค์จัดอยู่ในประเภทสิ่งที่พิสูจน์ไม่ได้สำหรับคนสามัญ ที่ว่าพิสูจน์ไม่ได้นี้หมายถึงทั้งในแง่ลบแง่บวก คือจะพิสูจน์ว่ามีก็ยังไม่สามารถแสดงให้เห็นไม่ได้ จะพิสูจน์ว่าไม่มีก็ยังไม่สามารถแสดงให้เห็นว่าไม่มีให้มันเด็ดขาด พูดไม่ได้ทั้งสองอย่าง แต่บางคนอาจบอกว่าเมื่อพิสูจน์ไม่ได้ว่ามี มันก็ไม่มี ไม่ถูก การพิสูจน์ต้องพิสูจน์ด้วยอายตนะ สิ่งที่เห็นได้ สิ่งที่จะรู้ด้วยการเห็น ก็ต้องเอามาให้ดูด้วยตา

สิ่งที่จะรู้ได้ด้วยการได้ยิน ก็ต้องพิสูจน์ด้วย ก็ต้องพิสูจน์ด้วยการเอามาทำให้ได้ยินเสียง เป็นอันว่าต้องพิสูจน์ให้ตรงตามอายตนะ จะพิสูจน์ว่าเสียงมีไม่มี จะพิสูจน์ด้วยตาได้ไหม ไม่ได้ พิสูจน์ว่ารสมีไหม พิสูจน์ด้วยหูก็ได้ ไม่ได้เรื่อง มันต้องตรงตามอายตนะกัน ทีนี้นรก-สวรรค์พิสูจน์ด้วยอะไร พิสูจน์ด้วยตา ด้วยหู ด้วยจมูก ลิ้น กาย ไม่ได้ มันต้องพิสูจน์ด้วยชีวิต ที่ใจนั่นเอง

เราดูหลักง่าย ๆ ไม่ต้องพูดลึกซึ้ง เราถือว่าจิตเป็นแกนของชีวิต เป็นตัวทำหน้าที่เกิดจะพิสูจน์เรื่องนรก-สวรรค์ว่าตายแล้วไปเกิดหรือไม่ ก็ต้องพิสูจน์ด้วยจิต คือลองตายดู

ทีนี้พอบอกว่าจะพิสูจน์ด้วยตาย ก็ไม่มีใครยอม เพราะต้องพิสูจน์ด้วยตนเอง จะให้คนอื่นพิสูจน์ไม่ได้

เราบอกว่า คนหนึ่งตายแล้ว เขาไปเกิดที่ไหน เราไม่รู้ ตัวเขาเป็นผู้พิสูจน์ เราเป็นแต่ผู้ไปดู เหมือนเขาลืมรสแล้วเราดูเขาลืมรส เราจะไปรู้ได้อย่างไรว่าเขารู้จริงหรือเปล่า

มันไม่ได้ลึกลับ เป็นแต่คุณเท่านั้นเอง และในเรื่องของชีวิตนี้ก็ต้องพิสูจน์ด้วยตัวจิต เมื่อจะพิสูจน์ด้วยการที่ต้องตาย เราก็ทำไม่ได้ ไม่มีใครกล้าทำ

เกิดเป็นปัญหาที่ติดอยู่ตรงนี้พิสูจน์ไม่ได้ นี่เป็นเรื่องเกร็ดแทรกเข้ามา เราจะต้องพูดกันต่อไปอีก เป็นอันว่าในตอนนีพูดว่า เรื่องนรก-สวรรค์เป็นเรื่องพิสูจน์ไม่ได้ ทั้งในแง่บวกแง่ลบว่ามีหรือไม่มี สำหรับสิ่งที่พิสูจน์ออกมาให้เห็นชัดไม่ได้ อย่างนี้ ทางพุทธศาสนามีหลักให้ปฏิบัติคือการวางท่าทีเป็นสำคัญ เรื่องบางเรื่องถ้ารอให้พิสูจน์เสร็จมนุษย์เลยไม่ต้องทำอะไร

รอแบบพวกนักปรัชญา พวกนักปรัชญานี้จะเอาให้รู้ความจริงเสียก่อน เช่น รู้ความจริงเกี่ยวกับโลกว่าโลกนี้เป็นอย่างไรแน่ มันเกิดเมื่อไร มันจะไปอย่างไร พวกนักปรัชญาจะเถียงกัน ใช้สมองใช้สติปัญญาในการโต้เถียง เมื่อแกยังตอบเรื่องโลกและชีวิตไม่ได้ เช่นด้วยวิธีอภิปรัชญา แกก็ต้องเถียงกันต่อไป

นี่แกก็เถียงกันมาห้าพันปีแล้วโดยประมาณ ทีนี้ถ้าแกจะต้องเถียงกันจนกว่าจะรู้คำตอบ แล้วแกจึงจะปฏิบัติได้ เพราะแกบอกว่าเรายังไม่รู้ความจริงว่ามันเป็นอย่างไร เราจะไปปฏิบัติกับมันอย่างไร แกจะต้องรอให้รู้ความจริงอันนั้นแล้วจึงจะวางหลักปฏิบัติ แกตายไปแล้วก็ครั้งต่อก็ครั้ง จนกระทั่งลูกหลานเหลนแกเองก็ตายไป โดยยังไม่ได้ทำอะไร

พระพุทธศาสนาบอกว่าสำหรับเรื่องอย่างนี้ สำหรับเรื่องที่ยังพิสูจน์ไม่ได้มันสำคัญที่ปฏิบัติ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาของการปฏิบัติ เรามีวิธีปฏิบัติต่อสิ่งที่ยังพิสูจน์ไม่ได้ ให้ถือการปฏิบัติอย่างที่บอกเมื่อสักครู่ว่าการวางท่าทีเป็นการสำคัญ นรก-สวรรค์ก็อยู่ในประเภทนี้ การวางท่าทีหรือการที่จะปฏิบัติต่อมันอย่างไรเป็นเรื่องสำคัญกว่า จะเอาอย่างไรกับชีวิตนี้ เอาละเป็นอันว่ามีเรื่องที่ต้องพูดสองแง่ คือแง่ว่ามันมีจริงไหม กับจะวางท่าทีต่อมันอย่างไร และเน้นว่าการวางท่าทีหรือการปฏิบัติ

ทีนี้มาพูดถึงหัวข้อสองอย่างนั้น เอาแง่ที่หนึ่งก่อน

นรก-สวรรค์ มีจริงหรือไม่

แง่ที่หนึ่ง คือว่ามีจริงไหมในแง่ของพระพุทธศาสนา และก็จะพูดจำกัดตามที่อาจารย์ได้กำหนดไว้ว่าเฉพาะในพระไตรปิฎก ขอแบ่งว่าพระพุทธศาสนาพูดเรื่องนี้ไว้เป็น ๓ ระดับ

๑. นรก-สวรรค์ ภายหลังการตาย

ระดับที่หนึ่ง คือเรื่องนรก-สวรรค์ที่เราพูดกันทั่ว ๆ ไปว่าหลังจากชาตินี้ ตายไปแล้ว ไปรับโทษหรือรับผลกรรมในทางที่ดีและไม่ดี ถ้ารับผลกรรมดีก็ถือว่าไปสวรรค์ ถ้ารับผลกรรมชั่วก็ไปเกิดในนรก เรื่องนรก-สวรรค์แบบนี้เรียกว่าระดับที่หนึ่ง ในพระพุทธศาสนาว่าอย่างไร

สำหรับระดับนี้ตามพระไตรปิฎก ถ้าเราถือตามอักษร พระไตรปิฎกกล่าวไว้มากมาย เมื่อตีความตามตัวอักษรแล้วก็ต้องบอกว่า มี

มีอย่างไร

นรก-สวรรค์หลังจากตายนี้มักจะมีในรูปเอ่ยถึง เอ่ยถึงแล้วไม่ค่อยมีคำบรรยาย ในพระไตรปิฎกเรื่องนี้หาได้ทั่วไป

เดียวสรุปท้ายในแง่สวรรค์บอกว่า เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก หมายความว่า เมื่อแตกกายทำลายขันธล่วงดับดับชีพไปแล้ว ก็จะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ นี่ฝ่ายดี

แล้วก็ฝ่ายนรกกล่าวว่า เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ก็จะเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก จำนวนในบาลีมีอย่างนี้มากมายเหลือเกิน

จำนวนอย่างนี้ไม่ได้บรรยายว่าสวรรค์นั้นเป็นอย่างไร นรกเป็นอย่างไร ได้แต่สรุป และโดยมากมาห้อยท้ายกับคำแสดงผลของกรรมดี กรรมชั่ว ซึ่งจะเริ่มต้นด้วยผลที่จะได้รับในชาตินี้ก่อนว่า ผู้มีศีล ประพฤติดีแล้วจะได้ผลอย่างนั้น ๆ หนึ่ง สอง สาม สี่ ห้า สุดท้าย หลังจากแตกกายทำลายขันธแล้วจะไปสุคติ เช่นว่าเจริญเมตตามีอานิสงส์อย่างนี้ คือ หลับเป็นสุข ผืนดินอะไรต่ออะไร เป็นต้น บอกผลดีในปัจจุบันแล้วจึงจะไปห้อยท้ายลงว่าตายแล้ว ไปสวรรค์ ไปพรหมโลก เป็นเพียงการเอ่ยถึง-ถึงผลของการทำดี ทำชั่ว

นอกจากนั้น เราต้องสังเกตด้วยว่า พระพุทธเจ้าตรัสถึงเรื่องนรก-สวรรค์นั้น ท่านตรัสในข้อความแวดล้อมอย่างไร มีเรื่องราวเป็นมาอย่างไร จะสังเกตได้ว่าพระพุทธเจ้าตรัสถึงผลในปัจจุบันเสียมากมายก่อน แล้วอันนี้ไปห้อยท้ายไว้ เราจะได้จัดฐานะของนรก-สวรรค์ได้ถูกต้อง นี่บอกไว้เป็นข้อสังเกต

เป็นอันว่าเราจะพบคำบาลีที่พระพุทธเจ้าตรัสอยู่บ่อย ๆ เมื่อตายแล้วจะไปนรกหรือสวรรค์ หลังจากได้รับผลกรรมดี กรรมชั่วในปัจจุบันนี้แล้ว มีอยู่บ่อย ๆ โดยไม่มีคำ

บรรยาย ส่วนที่มีคำบรรยายว่า นรก-สวรรค์เป็นอย่างไร มีน้อยแห่งเหลือเกิน แห่งที่นับว่า
มากน้อยกล่าวถึงการลงโทษในนรกเริ่มจากว่าตายไปแล้วเจยมบาล พระยายมราชถาม
ว่า ตอนมีชีวิตอยู่เคยเห็นเทวทูตไหม เทวทูตที่หนึ่งเป็นอย่างไร เขาตอบไม่ได้

ยมบาลต้องชี้แจงว่า เทวทูตที่หนึ่งคือเด็กเกิดใหม่ อันที่สองคือคนแก่ ที่สามคือคน
เจ็บ ที่สี่คือคนถูกลงโทษทัณฑ์ ลงอาญา ที่ห้าคือคนตาย

ยมบาลต้องอธิบายว่า ท่านเคยเห็นไหม เคยเห็นแล้วท่านเคยคิดบ้างไหม เคยได้
ความคิดใหม่ มีความสลดใจบ้างไหม ในการทำงานที่ต้องเร่งทำความดี ท่านเคยรู้สึกบ้างไหม
ไม่เคยเลย ถ้าอย่างนั้น ก็เป็นเรื่องของตัวเองทำ กรรมคนทำเอง ก็ต้องได้รับโทษมีการลง
อาญา เขาเรียกว่า กรรมกรรม เป็นวิธีการลงโทษในนรกด้วย ประการต่าง ๆ อันนี้มีมาใน
พาลบัณฑิตสูตร และเทวทูตสูตร ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ ถ้าต้องการค้นก็บอกชื่อ
บอกหน้าไปด้วย บอกว่าเล่ม ๑๔ ข้อ ๔๖๗ หน้า ๓๑๑ และเล่ม ๑๔ ข้อ ๕๐๕ หน้า ๓๓๔

สำหรับพระไตรปิฎกแปลภาษาไทย โดยมากพูดถึงนรก ไม่พูดถึงสวรรค์
นอกจากนี้ก็ยังมีส่วนแห่งพูดถึงอายุเทวดาในชั้นต่าง ๆ เช่นชั้นจาตุมหาราช หรือชั้น
โลกบาล ๔, ชั้นดาวดึงส์, ชั้นยามา, ชั้นดุสิต, ชั้นนิมมานรดี และชั้นปรนิมมิตวสวัตดี แต่
ละชั้นมีอายุเท่าไรอยู่ยาวนานเท่าไร อย่างนี้ก็มีในพระไตรปิฎกเล่ม ๒๐ ข้อ ๕๑๐ หน้า ๒๗๓
และไปมีซ้ำในเล่ม ๒๓ ข้อ ๑๓๑-๑๓๕ หน้า ๒๕๓-๒๖๕

ยังมีอายุมนุษย์ถึงรูปพรหม แสดงไว้ในฝ่ายอภิธรรม เล่ม ๓๕ ข้อ ๑๐๐๖-๑๐๐๗
หน้า ๕๖๘-๕๗๒ บางแห่งถึงกับบอกว่าในวัน ๘ คำ ๑๕ คำ คือวันพระ ท้าวมหาราช ๔
คือ ท้าวโลกบาล ๔ จะส่งอำมาตย์เที่ยวดูในหมู่มนุษย์ ว่ามนุษย์ประพฤติปฏิบัติชอบ
หรือเปล่า แล้วจะไปแจ้งข่าวต่อที่ประชุมเทวดาชั้นดาวดึงส์ ซึ่งมีพระอินทร์เป็นประธาน
ว่าเดี๋ยวนี้มนุษย์โดยมากประพฤติดีหรือประพฤติชั่ว ถ้ามนุษย์ประพฤติดี เทวดาก็ดีใจ ว่า
ต่อไปสวรรค์จะมีคนมาเกิดเยอะ ถ้าหากมนุษย์ประพฤติชั่วมากเทวดาก็จะเสียใจ ว่าต่อไป
ฝ่ายเทวโลกจะมีแต่เสื่อมลง อะไรทำนองนี้ อย่างนี้ก็มีในเล่ม ๒๐ เหมือนกัน ข้อ ๔๗๖
หน้า ๑๐๘ อย่างนี้เป็นต้น เป็นการแทรกอยู่บางแห่ง มีไม่สู้มากนัก

นอกจากนี้ก็มีกระเส้นกระสาย เล็ก ๆ น้อย ๆ ชื่อนรก ๑๐ ขุมก็มีในพระไตรปิฎกด้วย
ในเล่ม ๒๔ อังคุตตรนิกายทสกนิบาต ข้อ ๘๕ หน้า ๑๘๕ และนรก ๘ มีในคาถาชาดก
เล่ม ๒๘ ข้อ ๕๒ หน้า ๓๕

นี่แหละก็เป็นเชื้อให้อรรถกถาได้นำมาชี้แจงอธิบายเรื่องนรกต่าง ๆ สาธยายให้เราเห็นเรื่องราวพิสดารยิ่งขึ้น

แต่ในที่นี้เราจะไม่พูดเรื่องนี้ แม้ในพระไตรปิฎก จะได้พูดเรื่องนรก-สวรรค์แบบนี้เราก็อ่าเอาไปวุ่นกับการเขียนภาพและวรรณคดีให้มากนัก เพราะวรรณคดีบอกจินตนาการเข้าไป ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดาของวรรณคดี แม้จะบรรยายอารมณ์ มนุษย์ก็ต้องบรรยายให้เป็นภาพ

ที่นี้จะบรรยายนรก-สวรรค์ก็จะพูดให้เห็นจริงเห็นจัง หรือจะมาเขียนเป็นภาพประกอบ จะให้คนธรรมดาเกิดความสนใจ ก็ต้องนำเข้ามาสู่สิ่งที่ทำให้เกิดความเข้าใจง่าย เพราะฉะนั้นเราจะเอาวรรณคดีรุ่นหลัง ๆ หรือภาพตามฝาผนังไปเป็นมาตรฐานไม่ได้ เพราะนี่เป็นรูปของการทำให้ง่ายแล้ว เราจะว่าตามนั้นทีเดียวไม่ได้

ก็เป็นอันว่าในแง่ที่หนึ่ง นรก-สวรรค์ หลังจากตายในพระไตรปิฎกมีไหม ถ้าถือตามตัวอักษรก็เป็นอันว่ามี ดังที่กล่าวมาแล้ว

ที่นี้อาจมีบางท่านว่าเรื่องนี้สัมพันธ์กับความเชื่อที่มีดั้งเดิม เช่นว่าพระพุทธเจ้าอาจจะตรัสไปตามที่คนเชื่อกันอยู่นั้นก็เป็นเรื่องที่เรจะต้องศึกษาค้นคว้ากันต่อไป นอกจากนี้ใครจะตีความอย่างไรต่อไป อาตมาไม่เกี่ยว

๒. นรก-สวรรค์ ที่อยู่ในใจ

ต่อไป ระดับที่สองเลยเพื่อย่นเวลา นรกสวรรค์ในอันดับที่สองก็คือที่เราพูดกันว่า "สวรรค์ในอก นรกในใจ"

เป็นเรื่องที่มีในชาตินี้ นรก-สวรรค์ แม้ในชาติหน้ามันก็สืบไปจากที่มีในชาตินี้ เพราะอะไร เพราะมันอยู่ในสภาพจิต ภูมิของจิต ชั้นของจิต ระดับของจิตใจ

จิตของเราไปอยู่ในระดับไหน ถึงเวลาตาย ถ้าระดับจิตเป็นนรกก็ไปนรก ถ้าระดับจิตเป็นสวรรค์ก็ไปสวรรค์ นี่เกี่ยวกับสภาพจิตที่เป็นอยู่ตลอดเวลา

คือว่าโดยหลักทั่วไปแล้วในการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นระยะเวลายาวนานหลาย ๆ ปี ระดับจิตของเราอยู่แค่ไหน เวลาตายโดยทั่วไปถ้าไม่ใช่กรณียกเว้น มันก็อยู่ในระดับนั้นแหละ

ส่วนในกรณียกเว้น ถ้าเวลาตายนึกถึงอารมณ์ที่ดี เช่นทำกรรมชั่วมาก แต่เวลาตายนึกถึงสิ่งที่ดี ก็ไปเกิดดีได้

ถ้าหากเวลาอยู่ทำกรรมดีแต่เวลาตายเกิดจิตเศร้าหมอง ระดับจิตตกลงไป ก็ไปเกิดในที่ต่ำ เมื่อการไปเกิดขึ้นอยู่กับระดับจิตอย่างนี้แล้ว ก็หมายความว่า เราพร้อมจะไปในนรก-สวรรค์ได้ตั้งแต่ปัจจุบัน

หรือพูดอีกอย่างก็คือ คนที่จะไปในนรกคือคนที่อยู่ในระดับนรกอยู่แล้วในชาตินี้ หรือคนที่จะไปสวรรค์เขาก็มีจิตใจระดับสวรรค์อยู่แล้ว

ตกลงกันว่าเรื่อง นรก-สวรรค์มันมีตั้งแต่เดิยวนี้อยู่แล้ว ปัจจุบันนี้เองมันส่อข้างหน้า เพราะฉะนั้นถ้าจะคาดการณ์เรื่องข้างหน้า เราไม่จำเป็นต้องไปพูดถึงสวรรค์ที่ไกลด้วยซ้ำ เอาปัจจุบันนี้เป็นเกณฑ์

เพราะคนเราสร้างสมกรรมด้วยชีวิตที่เป็นอยู่ สร้างระดับจิตของตนไว้ สัมมระดับจิตให้พร้อมอยู่เสมอ เพราะฉะนั้น เรื่องสวรรค์ในอก นรกในใจก็ย่อมมีได้ เพราะถือตามหลักนี้

ระดับจิตของเรานั้นเอง ที่มันอยู่ในนรกหรือสวรรค์ ถ้าระดับจิตของเราอยู่ในนรกก็เป็นนรก ถ้าระดับจิตของเราอยู่ในสวรรค์ก็เป็นสวรรค์

เอาละ ทีนี้เราทำกรรมดีกรรมชั่วไว้ เรารู้ เรามีความรู้สึกเป็นประสบการณ์เฉพาะตัวเกี่ยวกับกรรมดีกรรมชั่วที่ทำไว้ ทางพระท่านใช้คำว่า "วิปัสสนา"

ถ้าทำกรรมชั่วไว้ เรารู้สึกเดือดร้อนใจความวิปัสสนาที่แหละ เป็นสภาพจิตที่เป็นทุกข์ นับเป็นนรก หรืออีกอย่างหนึ่ง ในนิวรรณ์ ๕ ต้องมีข้อหนึ่งว่า "กุกกุจะ"

กุกกุจะ ก็คือความไม่สบายใจ กังวลใจ รำคาญใจ ไม่สบาย เดี๋ยวร้อนว่าสิ่งที่ดีเรายังไม่ได้กระทำ ได้แต่ทำสิ่งที่ชั่วที่ไม่ดี

ทีนี้ในทางตรงข้ามถ้าทำกรรมดีก็เกิดความสุขปรีดี มีปิติ มีความอบอุ่นใจ มีความเปรมใจ มีความสุข จิตใจอยู่ในระดับสวรรค์ เป็นเรื่องสวรรค์ในอก นรกในใจ

ถ้าพูดถึงเรื่องวิปัสสนา เรื่องปิติปรีดีในการทำชั่ว ทำดีอย่างนี้ มันก็มีในพระไตรปิฎกมากมายเช่นเดียวกัน ไม่จำเป็นจะต้องอ้างขึ้นมาเลย

เป็นอันว่านรก-สวรรค์ในแง่นี้เป็นเรื่องระดับจิต ซึ่งมีอยู่แล้วตั้งแต่ปัจจุบัน

๓. นรก-สวรรค์ แต่ละขณะจิต

ทีนี้ไปสู่ระดับที่สาม จะพูดในแง่หลักวิชาการก่อน เรื่องวิจารณ์ไว้ทีหลัง คือการที่เราปรุงแต่งสร้างนรก-สวรรค์ของเราเองตลอดเวลาในชีวิตประจำวัน

ท่านบอกว่าคนที่ยังไม่รู้วิธีสัก ๔ ยังไม่แทงตลอดสังขารม ไม่เข้าใจในหลักการเรื่องสังขะของอริยชน ก็ยังปรุงแต่งสร้างสวรรค์-นรกกันอยู่ตลอดเวลา ด้วยอายตนะของเรา นั่นแหละ คือ ด้วย ตา หู จมูก ลิ้น กายของเรา ข้อนี้ก็คล้าย ๆ กับข้อที่ ๒ แต่เป็นเรื่องละเอียดอ่อนขึ้นไปเท่านั้นเอง คือเป็นเรื่องสัมพันธ์กับระดับจิตใจ เมื่อเรายังเป็นปุถุชนเราก็กังขังอยู่เสมอ คือปรุงแต่งด้วยกิเลส มีความดี-ความชั่ว มีกุศล-อกุศลในจิตของเราเอง

เมื่อยังมีความรู้สึกด้วย ตา หู จมูก ลิ้น กาย เราก็กังขังอยู่เรื่อยไป แต่การปรุงแต่งแบบนี้ เป็นเรื่องปฏิกิริยาต่อสิ่งที่รับเข้ามา เช่นเมื่อเราได้เห็นสิ่งที่สวยงามชอบใจ เราก็มีความสุข ใดเห็นสิ่งที่เราไม่ชอบ เราก็กังขังใจเกิดความทุกข์ หรือว่าได้รับประทานอาหาร ได้รับประทานขนม ลิ้นได้รับรสที่อร่อย เราก็ก็นึกมีความสุข ถ้าหากว่าเราได้รับรสที่ขมไม่อร่อย เราก็ก็นึกว่าทุกข์ อันนี้เป็นเรื่องธรรมดา

ทีนี้บางทีเราปรุงแต่งกลับ ไม่ใช่สิ่งภายนอกฝ่ายเดียวที่ปรุงแต่ง เราปรุงแต่งเหมือนกัน ใจของเราไม่ดี เราเกิดความโมโห เกิดอารมณ์ค้างเห็นอะไรขัดใจไปหมด ทั้งที่ของนั้นไม่ได้ทำอะไรเรา ไม่ได้มาเบียดเบียน ไม่ได้มากระทบกระทั่งเรา คนโน้นเดินมาดี ๆ ไม่ได้ทำกิจกระทบกระทั่งเรา เรามองเห็นเป็นว่าเขาล้อเรา หรือเขามีใจคิดไม่ดีต่อเราต่าง ๆ นานา เพราะใจของเราเองปรุงแต่ง อาศัยพื้นจิตของเราไม่ดีอยู่แล้ว มีกุศลขึ้นมาในใจ ใจเราไม่ดี มองอะไรขัดใจไปหมด มีทุกข์เรื่อย ๆ ตลอดวัน แต่ถ้าเราใจดี บางทีไปประสบอะไรที่ดีใจขึ้นมา วันนั้นก็ยิ้มได้ทั้งวัน เห็นอะไรดีไปหมด

อย่างนี้เรียกว่าการปรุงแต่งสวรรค์-นรกของเรา เพราะฉะนั้นนรก-สวรรค์ อย่างนี้เป็นเรื่องทันตาทันใจอยู่ตลอดเวลา ไม่ต้องรอชาติหน้า อยู่กับการสร้างจิตใจของเรา ถ้าหากว่าจิตใจของเรามีภูมิธรรมดี สร้างกุศลไว้มาก ทำจิตใจให้อิ่มเอิบเป็นสุข พยายามมองในแง่ดี ก็รับอารมณ์ที่เป็นสุขไว้ได้มาก

หากว่าเราสร้างพื้นภูมิจิตไว้สะสมไว้ในทางที่ทำให้จิตมีกิเลสมาก มีกิเลสต่าง ๆ ที่ทำให้จิตเศร้าหมองบ่อย ๆ ต่อไปเราก็จะสร้างนรกของเราเรื่อยไป เห็นอะไรก็ไม่ดี ไป

ไหนใจมันก็ไม่สบาย มีแต่ความทุกข์มากมาย ถ้าเป็นอย่างนี้แล้วเราคงไม่ต้องคิดเลยไปถึงนรก-สวรรค์ชาติหน้า เพราะปัจจุบันที่เป็นอยู่กลายเป็นเรื่องที่เราควรจะต้องเอาใจใส่มากกว่า เป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะเราได้รับผลอยู่ตลอดเวลา

นรก-สวรรค์ข้างหน้ายังไกล แต่ในปัจจุบันใจเรามีแต่ความทุกข์อยู่เสมอน่ากลัวว่าเราจะไปไม่ดี

ฉะนั้นท่านจึงให้เอาใจใส่นรก-สวรรค์ที่มีอยู่ตลอดเวลาที่เราปรุ่งแต่งอยู่เรื่อย ๆ สอนให้เรายกระดับจิตใจขึ้นไป คือขั้นต้น ถ้าเราสร้างสมพื้นจิตใจไว้ในทางไม่ดี มีกิเลส โลภะ โทสะ โมหะมาก มันก็ทำให้รับอารมณ์โดยปรุ่งแต่งสร้างนรกขึ้นมา

ถ้าเราสร้างสมพื้นจิตใจไว้ในทางที่ดี มีเมตตา ความเสียสละ สร้างปัญญาไว้มาก ใจเราดีมีความสบาย เราก็สร้างสวรรค์ได้เสมอ มีสวรรค์ได้ แม้ว่าสภาพแวดล้อมอาจไม่ดีเท่าที่ควร แต่เราทำจิตของเราได้ ใจเราสบายมันก็สามารถทำสภาพที่จะนำไปนรก ให้กลายเป็นสวรรค์ไปได้ หรือในชั้นสูงขึ้นไปอีกคือ มีปัญญารู้เท่าทันสิ่งต่าง ๆ การมีปัญญารู้เท่าทันทำให้เราเข้าใจโลกและชีวิตดี ทำให้วางเท่าที่ต่อสิ่งทั้งหลายถูกต้อง

ในกรณีอย่างนี้ ท่านว่ามันพ้นเลยจากเรื่องนรก-สวรรค์ไปแล้ว คือมีจิตใจปลอดโปร่ง แจ่มใสอยู่ตลอดเวลา มีความสบายทันตาในปัจจุบัน ไม่ต้องพูดถึงข้างหน้า ซึ่งเนื่องไปจากปัจจุบันนี้ ก็จะต้องไปด้วย ปัจจุบันนี้เองเป็นสิ่งที่แน่นอน มันรับผลอยู่ในขณะนี้แล้ว และเป็นเครื่องส่งต่อถึงข้างหน้าต่อไปด้วย

เพราะฉะนั้นในทางพุทธศาสนา จึงถือเรื่องปัจจุบันนี้เป็นสำคัญเพราะ

๑. เราได้รับผลทันที เราต้องรับผลเห็นอยู่ชัด ๆ แน่นอน

๒. ข้างหน้าก็เป็นผลสืบไปจากปัจจุบันนี้เอง เอาปัจจุบันนี้ไปทำนายข้างหน้าได้ เพราะฉะนั้นปัจจุบันจึงสำคัญกว่าในสองประการนี้เอง ถึงมองข้างหน้าก็ต้องมองที่ปัจจุบันเป็นสำคัญ

เรื่องนรก-สวรรค์ในแง่ของการปรุ่งแต่งในชีวิตประจำวันและตลอดเวลา หรือนรก-สวรรค์ที่เราปรุ่งแต่งขึ้นมาเรื่อย ๆ นี้ก็มีมาในพระไตรปิฎกเหมือนกัน คือนรกที่เกิดพร้อมกับการได้เห็น ได้ยิน ได้รับรู้ทางอายตนะต่าง ๆ กล่าวคือการที่อินทรีย์ หรืออายตนะ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ได้รับรู้แต่สิ่งที่ไม่ดีไม่น่าพอใจ อย่างนี้ท่านเรียกว่า "ฉผัส"

สายสนิกนรก" หรือ "ฉัฏสสายตนิทสววรรค์" แล้วแต่ว่าเป็นฝ่ายนรกหรือสวรรค์ อันนี้มาใน พระไตรปิฎกเล่ม ๑๘ ข้อ ๒๑๔ หน้า ๑๕๘

แล้วอีกแห่งคล้าย ๆ กันเป็นเรื่องนรก คือ "มหาปริพาหนก" มาในเล่ม ๑๕ ข้อ ๑๗๓๑ หน้า ๕๖๒ ท่านบอกว่านรก-สวรรค์ ที่ว่านั้นไม่สำคัญเท่า นรก-สวรรค์ที่เราได้รับ อยู่ในปัจจุบัน ที่เราปรุงแต่งด้วยอายตนะทั้ง ๖ โดยพื้นจิตของเราสร้างขึ้น

นี่ก็เป็นนรก-สวรรค์แบบระดับที่ ๓ ซึ่งพุทธศาสนาเน้นมาก คำว่า "ฉัฏสอายตนะ" แปลว่าอายตนะที่รับรู้ทั้ง ๖ ก็หมายความว่า นรกที่เกิดที่อายตนะรับรู้ทั้ง ๖ หรือสวรรค์ที่เกิดที่อายตนะรับรู้ทั้ง ๖ นั่นเอง

สาระของเรื่องนรก-สวรรค์ คืออะไร มันก็เป็นเรื่องของ การรับอารมณ์ที่น่าปรารถนา และไม่น่าปรารถนาเท่านั้นเอง เราไปสวรรค์ ว่าตามที่พูดกันไว้ในทางวรรณคดี ก็ได้สิ่งที่รับรู้คือ อารมณ์ของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ได้เห็นสิ่งที่สวยงาม ได้ยินเสียงดนตรีทิพย์ ไฟเพราะเสนาะ ทางจมูกได้กลิ่นหอมหวานและลิ้นได้รับรสที่อร่อย กายสัมผัสสิ่งนุ่มนวล ก็เป็นเรื่องของอายตนะทั้งนั้น หรือไปนรกก็ได้รับความทรมาน ได้เห็น ได้ยิน แต่สิ่งที่ไม่ดีจนกระทั่งร่างกายถูกบีบคั้นต่าง ๆ ก็เป็นเรื่องของอายตนะทั้งนั้น

ฉะนั้น ปัจจุบันเราได้รับรู้ทางอายตนะเหล่านี้อยู่แล้ว ไม่ว่า นรก-สวรรค์ข้างหน้า หรือนรก-สวรรค์เวลานี้ มันก็อยู่ที่อายตนะรับรู้นี้เอง ถ้าเอาสาระแล้วมันไม่ได้ไปไหนเลย อยู่แค่นี้เอง ตกลงว่าตามหลักการนี้ เราจะต้องรู้จักนรก-สวรรค์ทั้ง ๓ ระดับ และแก่นที่แท้จริงของนรก-สวรรค์มันอยู่ที่ระดับที่สาม ที่ว่านี้

นรกระดับที่หนึ่ง หลังจากตาย โกลดตัวยังไม่ได้รับ ปัจจุบันเรายังไม่รู้สึกละแล้วมันยังเนื่องไปจากปัจจุบันด้วย ต้องสร้างในปัจจุบัน

ต่อมาใน ระดับที่สอง สวรรค์ในอก นรกในใจ มันก็อยู่ที่ชีวิตที่สร้างภูมิระดับจิตในปัจจุบัน แต่ว่ายังเป็นเรื่องที่ยังเป็นครั้งคราว เอาเฉพาะที่เป็นเรื่องใหญ่

พอมาระดับที่สาม ก็ละเอียดลออ เป็นไปอยู่ประจำตลอดทุกเวลาที่รับอารมณ์ขณะนี้ ถ้าเราสร้างความรู้สึกที่ดีก็ทำให้เกิดสวรรค์ได้เดี๋ยวนี้

สมมติว่าใจไม่สบาย เอ ฟังเรื่องนี้ชักไม่น่าสนใจ ชักรำคาญ เห็นอะไรไม่ดีไปหมด ชักกลุ้ม ถ้าทำให้ดีขึ้นมาว่า เอ เรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญ ยากหน่อย พยายามเอาใจใส่ให้ดีขึ้น สร้างอารมณ์ให้สบายขึ้นมา ทีนี้มองอะไร ชักดีขึ้นไปหมด สวรรค์ชักมาแล้ว สวรรค์ที่มี

ในปัจจุบันนี้ แม้จะละเอียดอ่อน เราอาจจะนึกว่าเป็นเรื่องเล็กน้อย แต่อย่าลืมว่า การสร้างนรก-สวรรค์ใหญ่ ๆ มันก็มาจากสร้างเล็ก ๆ น้อย ๆ นี่เอง คือ จากอารมณ์ที่ละเอียดละไม ตลอดเวลาที่ละเอียดอ่อน

คนเราสร้างบุคลิกลักษณะสร้างสมนิสัยใจคอจากอะไร ก็จากความคิด และพฤติกรรมทุกขณะจิต จากการดำรงชีวิตประจำวันทีละเล็กทีละน้อย ถ้าพยายามสร้างจิตใจของเราให้ดี ทำอารมณ์ให้ดี ค่อยเป็นค่อยไป ทำใจต่อสิ่งต่าง ๆ ให้ถูกต้อง บุคลิกก็ดีขึ้น จิตใจก็สบายขึ้น อะไร ๆ ก็ดีขึ้น นี่เป็นการสร้างสมระยะยาว เก็บเล็กผสมน้อย มันก็เหมือนวัตถุ ต้องรู้จักเก็บบอม ในจิตใจก็ต้องมีการสะสมนิสัย

นี่ก็เป็นเรื่องที่ทำน้าให้เรามองในระดับที่สาม ซึ่งมันจะไปเป็นเหตุของสวรรค์-นรกอันใหญ่ต่อไปข้างหน้า และเป็นเรื่องที่เราต้องประสบตลอดเวลา ควรให้ความสำคัญกับมัน อย่าไปคิดว่าเป็นเรื่องเล็กเรื่องน้อย ถ้าเราทำได้ เราก็ได้รับผลในปัจจุบันนี้เลย เราจะไม่ต้องทรมานเพราะนรก เราจะมีจิตใจที่สบายและพบสวรรค์อยู่เรื่อย ๆ มีจิตใจบริสุทธิ์สะอาดผ่องใส เอาละนี่เป็นเรื่องของนรก-สวรรค์ในแง่ของความมีอยู่ ซึ่งว่าเป็น ๓ ระดับ

ทำดีของพุทธศาสนา ต่อเรื่องนรก-สวรรค์

ที่นี้พูดถึงการวางท่าที หัวข้อที่สอง การวางท่าทีก็เป็นหัวข้อที่อาตมาบอกแล้วว่าสำคัญ การวางท่าทีสำคัญกว่าความมีจริงหรือไม่ คืออันนี้จะไปสำคัญกว่าในแง่ที่พูดถึงนรก-สวรรค์ระดับที่สาม เพราะการวางท่าทีว่าเราจะปฏิบัติอย่างไร หรือจะเอาสิ่งที่ปฏิบัติได้มันก็อยู่ที่ระดับสาม หรือรองลงไปก็ระดับที่สอง

๑. ต้องมีศรัทธา

ขอย้อนที่หนึ่งนะ เมื่อพูดถึงท่าทีก็ต้องย้อนมาตั้งแต่ระดับที่หนึ่ง คือนรก-สวรรค์ หลังจากตายแล้ว ที่เป็นแหล่ง เป็นโลก เป็นภพ ซึ่งเราจะไปรับโทษ รับรางวัล

ระดับนี้ บอกไปแล้วว่า เป็นเรื่องที่เรากันสามัญไม่อาจพิสูจน์ได้ ไม่ว่าในทางลบหรือทางบวก เมื่อพิสูจน์ไม่ได้ก็ต้องขึ้นกับศรัทธา ว่าอันนี้ถ้าทางศาสนาสอนไว้ จะเชื่อไหม? อยู่ที่นั่นเท่านั้นเอง

สำหรับทางพุทธศาสนานั้นก็บอกว่าให้เชื่ออย่างมีเหตุผล สำหรับสิ่งที่พิสูจน์ไม่ได้ ในเมื่อจะต้องเอาทางศรัทธา ก็ให้ไว้หลักก่อน

ศรัทธา คือ การไว้วางใจในปัญญาของผู้อื่น หรือพูดในแง่หนึ่งคือเราฝากปัญญาไว้กับคนอื่น หมายความว่าเราไม่รู้ไม่เห็นด้วยตนเอง จึงไปยอมรับความรู้ของคนอื่น ไว้วางใจในความรู้ของเขา เขายกย่องว่าตรงนั้นดีของอย่างนั้น ๆ เราจะเชื่อไหม ถ้าเราไว้วางใจในความรู้ของเขา เราก็เชื่อ เราก็ฝากปัญญาไว้กับเขา

แต่ถ้าเมื่อใดเรารู้เห็นด้วยตนเอง เราไม่ต้องฝากปัญญาไว้กับผู้อื่น เราก็ไม่ต้องเชื่อใครแต่เราจะต้องรู้เห็นจริง ๆ นี่เองเลยขั้นศรัทธา

ตอนนี้เรื่องนรก-สวรรค์เรายังไม่รู้เห็นด้วยตนเอง ก็มีปัญหาว่า เราจะยอมฝากปัญญาไว้กับผู้อื่นไหม ?

ทีนี้คนที่เราจะฝากปัญญาไว้ ก็ต้องคิดว่าน่าเชื่อหรือไม่ ถ้าจะเชื่อเราก็ต้องดูภาวะแวดล้อม โดยมากคนเราจะอาศัยสิ่งต่อไปนี้เป็นเครื่องช่วยชักจูง ให้มอบความไว้วางใจในปัญญาของผู้อื่น คือ

๑. ตัว ปัญญา นั้นเอง คือมองดูว่าตามปกติคนผู้นี้เป็นคนมีความรู้ มีปัญญาจริงไหม? คำสั่งสอนของศาสนานี้ เช่นอย่างพุทธศาสนา ก็คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ที่สอนหลักธรรมโดยทั่วไปนี้มีเหตุผลไหม? เป็นความจริงไหม? ถ้าเห็นว่าคำสั่งสอนเท่าที่เรารู้และเข้าใจได้เป็นความจริง ก็ทำให้พลอยเชื่อสิ่งที่เรายังไม่รู้ไม่เห็นด้วยตนเอง เราคิดว่าสิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสมานั้นเท่าที่เรามองเห็น ได้ก็เป็นความจริง เราจึงเห็นว่าพระองค์มีปัญญาพอที่เราจะฝากปัญญาของเราไว้กับท่านได้ เราจึงเกิดศรัทธาขึ้นเป็นขั้นที่หนึ่ง

๒. ขั้นที่สอง คือ ความปรารถนาดี อันนี้เป็นเหตุแห่งความไว้วางใจอีกด้านหนึ่ง ถ้าคนเขามีปัญญาแต่เขาไม่หวังดี เขาอาจจะหลอกเรา แต่ถ้าเขาต้องการช่วยเหลือเรา ปรารถนาดี เราก็ศรัทธาได้เพราะไว้วางใจ

เพราะฉะนั้นเรื่องของศรัทธา หลักใหญ่ก็อยู่ที่

๑. ผู้นั้นมีความรู้จริง มีปัญญาจริง สมควรเชื่อไหม?

๒. เป็นผู้มีความปรารถนาดี มีความเมตตากรุณาจริงใจไหม?

การที่จะมีความเมตตากรุณาก็อยู่ที่เหตุปัจจัยประกอบ เช่น ว่าท่านมีเบื้องหลังที่จะหวังผลจากเราไหม? ในการที่จะหลอกเรา จะหลอกเราไปทำไม หรือตามปกติท่านเป็นผู้บริสุทธิ์ มีความประพฤติบริสุทธิ์ไหม ? ที่จะทำให้เราเห็นว่าเป็นผู้มีความหวังดีปรารถนาดีต่อเราอย่างแท้จริง

เหมือนอย่างพ่อแม่ เมื่อเราเป็นเด็ก ๆ ยังมีความรู้ไม่พอ ยังเล็กอยู่ เราก็ต้องอาศัยความเชื่อเท่านั้นที่ทำอะไรต่ออะไรลงไป โดยเฉพาะอย่างพ่อแม่เป็นผู้หวังดี เราเกิดความไว้วางใจเราก็เชื่อ โดยเป็นไปเอง เราอยู่ในโลก เราอยู่ด้วยความเชื่อมากมายเรานั่งรถยนต์มาเราไม่เคยพิสูจน์เครื่องยนต์ว่ามันเรียบร้อยหรือไม่ เราเคยไปพิสูจน์ทุกอย่างไหม มันวิ่ง ๆ ไป มันอาจหลุดได้ หรือนั่งอยู่บนกุฏิ เอ เสากุฏินี้มันหล่นไถ่ดีหรือเปล่า เราไม่เคยตรวจเลย คานไม้ที่ทำไว้ถูกต้องหรือเปล่า เกิดนั่ง ๆ หล่นไปก็หมดนะสิ อะไรอย่างนี้ มนุษย์เราอยู่ด้วยความไว้วางใจ เรามีศรัทธา โดยบางทีไม่รู้ตัวหรอก มันเป็นไปเองในชีวิตประจำวัน แต่ที่จริงเราไม่ได้พิสูจน์ รู้เห็นอะไรทุกอย่าง เราเชื่อโดยเราเห็นว่าเขาไม่มาหลอกลวงอะไรเรา เพียงแค่นี้เราก็เชื่อแบบขั้นต้นไปเสียแล้ว **สำหรับในทางพุทธศาสนาก็เป็นอันมาพิจารณากันว่า**

๑. พระพุทธเจ้าเป็นผู้มีปัญญามาก เท่าที่แสดงออกซึ่งคำสั่งสอนต่าง ๆ นั้นมีเหตุผลน่าเชื่อถือไหม?

๒. พระองค์มีความปรารถนาดี มีเมตตากรุณา สอนเราด้วยใจบริสุทธิ์ ต้องการให้เราได้รับประโยชน์หรือเปล่า?

ถ้าหากควรเชื่อพระองค์โดยเหตุผลทั้งสองประการเราก็มีศรัทธา พระองค์สอนเรื่องนรก-สวรรค์ว่าชาติหน้ามีจริงหรือเปล่า ถ้าหากว่าเรามีศรัทธา ก็โน้มไปทางเชื่อ เรื่องก็เป็นอย่างนั้น เป็นอันตกลงว่า นรก-สวรรค์ขึ้นนี้อยู่ที่ศรัทธา

๒. ถ้อยตามเหตุผล

แต่พระพุทธเจ้าบอกว่า เาละไม่เป็นไร ไม่ได้ถือว่าเป็นเรื่องที่ต้องบังคับอะไร บางคราวพระพุทธเจ้าก็พบกับคนที่ยังไม่เชื่อ ไม่มีศรัทธา พระองค์ก็สอนหลักให้มี ทำที่อันที่สอง คือทำที่ในกรณีที่ยังไม่มีศรัทธา พระพุทธเจ้าจึงตรัส กาลามสูตร เรื่องมีว่า

พระพุทธเจ้าพบกับกาลามชน พวกนี้ยังไม่นับถือลัทธิศาสนาไหนทั้งนั้น พบแต่พวกเจ้าลัทธิต่าง ๆ ผ่านไปมา เขาก็ถามปัญหาพวกนั้นซึ่งสอนต่าง ๆ กันไป ต่างก็ว่าของตนจริง ของพวกอื่นเหลวไหล ไม่รู้จะเชื่อใคร ในที่สุดพวกนี้ถามพระพุทธเจ้าว่า ข้าพระพุทธเจ้าควรปฏิบัติตนอย่างไร

พระพุทธเจ้าตรัสว่า อย่าให้ว่าเลยใครจริงใครเท็จ อะไรไม่ต้องพูด พระองค์บอกว่าอย่าเชื่อเพียงเพราะได้ยิน ได้ฟังตามกันมา เรียนกันมา อย่าเชื่อเพียงเพราะข่าวเล่าลือ อย่า

เชื่อเพียงเพราะมีเขียนในตำรา หรือเพียงเพราะเห็นว่าสมณนี้เป็นครูของเรา ฯลฯ ตรัส
หลักกาลามสูตร ที่มี ๑๐ ข้อให้พิจารณาด้วยตนเอง แล้วพระองค์ก็ตรัสยกตัวอย่างซึ่งมา
เข้าเรื่องนรก-สวรรค์และกรรมดีกรรมชั่ว กุศล-อกุศล

ทรงสอนให้พิจารณาในปัจจุบันนี้ว่าสิ่งที่ดีงาม สิ่งที่เป็นกุศล ทำแล้วมันเกื้อกูลแก่
ชีวิตของตนเอง มันดีแก่ตัวเราไหม ดีต่อผู้อื่นไหม เป็นผลดีทั้งสองฝ่ายไหม ถ้าเป็นอกุศล
มันดีต่อชีวิตจิตใจของเราไหม ดีต่อผู้อื่นไหม เป็นการเบียดเบียนผู้อื่นไหม บางทีก็ดีต่อ
เรา แต่เป็นการเบียดเบียนผู้อื่น หรือมันดีเพียงที่เราเห็นในชั่วสายตา มองเห็นสั้น ๆ แคบ
ๆ แต่ที่จริงมันเป็นผลร้ายแก่ตัวเราเอง เราพิจารณารอบคอบหรือยัง

เมื่อพิจารณาแล้วเราจะเห็นสิ่งที่เป็ กุศลดีงาม เป็นประโยชน์ต่อชีวิต เกื้อกูลอย่าง
แท้จริงแก่ชีวิตจิตใจของเราระยะยาว และแก่ผู้อื่น แก่สังคม

เมื่อพิจารณาในแง่นี้แล้ว ถามว่าอันไหนควรทำควรเว้น ก็เห็นว่าสิ่งที่ดีงามคือสิ่งที่
ทำด้วยจิตใจที่ไม่ใช่เพราะโลภ โกรธ หลง เกิดจากจิตใจที่มีความเมตตา มีความเผื่อแผ่
โอบอ้อมอารี มีปัญญา ทำด้วยจิตแบบนี้ดีกว่า นี่ว่ากันในปัจจุบัน

ถ้าว่าเราทำดีในปัจจุบัน ได้รับผลดีและสิ่งที่เกื้อกูลแล้ว หากว่าสวรรค์มีจริง นรกมี
จริง เราก็ไม่ต้องไปตกนรก ไม่ต้องไปรับผลร้ายเราจะไปสวรรค์ ได้รับผลดีก็เป็นข้อ
กำไรเพิ่มเติมขึ้น ถ้าหากว่าเป็นฝ่ายอกุศลคือความชั่ว เกิดจากโลภ โกรธ หลง ในปัจจุบัน
นี้

มันก็ไม่เกื้อกูลแก่จิตใจอย่างน้อยก็ระยะยาว และเป็นการเบียดเบียน ไม่เกื้อกูลแก่
สังคม เป็นอันว่าผลเสียก็เกิดขึ้นในโลกตั้งแต่ชาตินี้ แล้วเมื่อตายไปถึ้นนรก-สวรรค์มีจริง
เราก็ไม่ได้ไปสวรรค์ แต่ไปนรกแน่นอน ก็เป็นอันว่าเสียผลทั้งสองด้าน

เพราะฉะนั้น ก็เป็นอันสรุปในแง่นี้ได้ว่า ถึงแม้ไม่ต้องใช้ศรัทธา เอาตามเหตุผล ก็
ควรทำกรรมดีละเว้นกรรมชั่ว นี่เป็นแนวกาลามสูตร นี่ก็เป็นการวางท่าทีแบบหนึ่ง

๓. มั่นใจตน ไม่อ้อนวอน

เลยจากนี้ไปอีกชั้นหนึ่ง พุทธศาสนาต้องการอย่างไรแน่ แสดงหลักนรก-สวรรค์
อะไรต่าง ๆ ไว้เพื่อมุ่งประสงค์อย่างไร จะให้วางท่าทีอย่างไร อย่างที่บอกไว้เมื่อกี้ว่า ท่าที
สำคัญกว่า จะเอาอย่างไร เคยพูดข้างต้นแล้วว่า เวลาพระพุทธเจ้าตรัสถึงผลของการทำ

ความดีความชั่ว พระองค์บอกว่าการทำชั่วนั้นมีผล ต่อไปนี้ หนึ่ง สอง สาม สี่ ห้า โดย
ระบุผลหลายข้อที่มีในชาตินี้ก่อน ผลชาติหน้าที่ตามมาหลังจากตายเอาไว้อีกสุดท้าย แม้
ผลดีก็เช่นกัน อันนี้ก็สื่อไปถึงลักษณะของการที่เราจะวางท่าที คือในการที่พระพุทธเจ้า
ตรัสเรื่องนรก-สวรรค์นั้น ทรงแสดงว่า ผลอะไรต่าง ๆ ย่อมเป็นไปตามเหตุ

หลักพระพุทธศาสนาถือเรื่องกรรม กรรมเป็นเรื่องของเหตุ กฎธรรมดา เมื่อเป็นไป
ตามกฎธรรมดาแล้ว ก็เป็นเรื่องของการที่เราจะรู้เท่านั้น เรารู้ เราไม่ต้องไปวิงวอนให้ผล
อย่างนั้นเกิด ในเมื่อมันเป็นกฎ มันเกิดจากเหตุ พอเหตุเป็นอย่างนี้ แล้วผลนั้นเกิดเอง เรา
ไม่ต้องอ้อนวอนว่า ทำเหตุนี้แล้ว ขอให้ผลนี้เกิดเกิด เพราะเราอ้อนวอนอย่างไร มันก็ไม่
เป็นไปตามคำอ้อนวอน แต่เป็นไปตามเหตุที่ทำ เมื่อทำกรรมดีผลดีที่เกิดเป็นไปตามหลัก
กรรม มันเป็นไปตามกฎธรรมดา ไม่เป็นไปตามคำอ้อนวอนของเรา

เพราะฉะนั้น การที่พระพุทธเจ้าตรัสเรื่องผลดี ผลร้ายต่าง ๆ จนถึงว่าตายแล้วไปตก
นรก ขึ้นสวรรค์นี้ ตรัสในแง่กฎธรรมดา คือ เป็นเรื่องความรู้สำหรับเราๆ ไม่ใช่สำหรับ
เราต้องไปขออ้อนวอนอะไรอีก ให้เรารู้และมั่นใจว่า เมื่อทำอย่างนี้ ผลอย่างนี้มันจะ
เกิดขึ้น ในทางตรงข้าม ถ้าหากว่ามีคนที่คอยให้รางวัลและลงโทษ อย่างนั้นเราจึงจะ
จำเป็นต้องเอาไว้เพื่ออ้อนวอน

ในทางพุทธศาสนา คนที่ทำดีไม่ต้องอ้อนวอนขอไปสวรรค์ เพราะมันเป็นไปตาม
กฎธรรมดา เพียงแต่รู้ไว้และมั่นใจเท่านั้น นี่ต้องวางท่าทีให้ถูกต้อง พุทธศาสนิกชนเรามี
ความรู้ไว้สำหรับให้เกิดความมั่นใจตนเอง เรารู้แล้วว่ากรรมดีมันจะเกิดผลดี
พระพุทธเจ้าตรัสไว้เราก็มั่นใจว่าถ้าทำกรรมดี แล้วผลดีเกิดขึ้น ไม่ต้องใช้วิธีอ้อนวอน นี่
คือการวางท่าทีอย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนา เราเอาเวลาที่จะอ้อนวอนไปใช้ในการ
พิจารณาสิ่งที่เราทำนั้น ว่าได้ทำดี รอบคอบ เป็นประโยชน์ในปัจจุบันไหม เกื้อกูลแก่ชาติ
แก่สังคมดีแค่ไหน แทนที่จะเอาไปใช้อ้อนวอนขอผล ผลมาจากเหตุของมันเอง นี่เป็น
เรื่องระดับที่สาม

๔. ไม่หวังผลตอบแทน

ต่อจากระดับที่สามแล้ว ยังมีขั้นสูงขึ้นไปอีก ซึ่งเราจะมองเห็นว่า ถึงอย่างไรก็ตาม
เรื่องนรก-สวรรค์ก็ยังมีส่วนเหมือนเป็นผลตอบแทน นรกนั้นเป็นผลร้าย เปรียบเทียบ
เหมือนว่าเป็นการลงโทษสำหรับกรรมชั่ว และสวรรค์เป็นผลตอบแทนของกรรมดี ที่นี้

ถ้าหากว่าเรายังทำกรรมดี เว้นกรรมชั่วโดยหวังผลอยู่นี้ พระพุทธศาสนาจะสอนต่อไปอีก
ระดับหนึ่งว่า ถ้าเราทำเพราะหวังผลอยู่ก็เรียกว่าเป็นโลกียปุถุชน เป็นปุถุชนที่ยังมี
กิเลส คนของพระพุทธศาสนาที่แท้จริงต้องเป็นอริยสาวก

อริยสาวกคืออะไร อริยสาวกนี้เป็นคนทำความดีโดยไม่ต้องหวังผล เพราะเรื่อง
ผลดีผลร้ายนั้น มันเป็นไปตามกฎกรรมดาของนั่นเอง เราได้แล้ว มีความมั่นใจในตัวเอง
แต่ที่นี้ปฏิบัติให้สูงไปกว่านั้น คือไม่ต้องไปหวังผลเลย เราทำความดีเพื่อให้สิ่งที่ดีงาม
เกิดขึ้น

สิ่งที่ดีงาม คืออะไรที่ดีงาม ที่เกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจของเราปัจจุบัน และมีผลดีที่เกิด
แก่สังคมแก่ผู้อื่น เราทำดีเพราะต้องการให้ธรรมะ คือความดีงามเกิดขึ้นในโลก อย่างนี้
หมายความว่า มีความรักธรรมะ รักความดีงาม รักสิ่งที่ถูกต้อง ถ้าหากทำได้ถึงขั้นนี้ เป็น
ขั้นดำเนินตามอริยสาวกแล้ว คือเลยจากขั้นหวังผล หวังตอบแทน ซึ่งเป็นขั้นโลกียปุถุชน
พระพุทธศาสนาต้องการให้เราก้าวไปสู่อีกขั้นหนึ่ง คือขั้นสูงนี้ซึ่งเป็นขั้นอริยสาวก เป็น
จิตใจของคนที่อยู่ในขั้นอริยสาวกด้วย

มาเข้าสู่ระดับนรก-สวรรค์ระดับที่สาม เมื่อสักครู่นี้เราพูดถึงนรก-สวรรค์ ระดับที่สาม
ซึ่งมีอยู่ตลอดเวลาที่เราปรุงแต่ง ดังนั้นเท่าที่มีต่อนรก-สวรรค์ กับความมีอยู่ของนรก-
สวรรค์ในขั้นสุดท้ายก็มารับกัน คือผลที่สุดก็มาอยู่ที่ปัจจุบันเป็นสำคัญ แล้วมันก็จะให้
ความรู้สึกแก่เราอย่างหนึ่งว่า ในขั้นสูงสุดที่แท้จริงแล้ว ชาวพุทธจะก้าวไปสู่การทำความ
ดี โดยรักธรรมะ รักความดีงาม รักสิ่งที่เป็ณกุศลนั่นเอง

ชีวิตของเราทุกคนถ้าว่าด้วยใจแท้จริงแล้ว เรามีเชื้อไขต่อชีวิตของเรา เราต้องการให้
ชีวิตของเราเป็นชีวิตที่บริสุทธิ์ ถ้าหากว่าเราได้พัฒนาจิตใจของเราให้สูงขึ้น จนลักษณะนี้
เด่นชัดขึ้น เราไม่ต้องไปนึกถึงผลตอบแทนข้างหน้ามากมาย ถ้าเรารักความบริสุทธิ์ของ
ชีวิต รักความบริสุทธิ์ของจิตใจ กลายเป็นเรารักธรรมะ รักความดีงาม เราก็อยากถนอม
ชีวิตของเราให้เป็นชีวิตที่ดีงาม ให้เป็นชีวิตที่ประณีต ให้เป็นชีวิตที่บริสุทธิ์ เราก็อยากจะ
ทำความดีด้วยใจตัวเอง ไม่ต้องไปหวังผลเป็นลาภ ยศ สุข สรรเสริญอะไร เรารักชีวิตรัก
ความดีงาม รักตัวธรรมที่แท้จริงไม่ดีกว่าหรือ

เท่าที่สุดท้ายนี้ไปปรับกับเรื่องสวรรค์ที่เป็นปัจจุบัน ซึ่งเราจะต้องสร้าง เป็นอันว่าชีวิต
ของเราจะก้าวหน้า การปฏิบัติธรรมนี้ก้าวหน้าไปเรื่อย ๆ จากขั้นเป็นโลกียปุถุชนขั้นสู่ขั้น

เป็นอริยสาวก ขึ้นอริยสาวกก็เลยจากการทำความดี ทำความชั่ว เพราะต้องการเลี่ยงผลร้าย เพราะต้องการผลรางวัลตอบแทน เลยจากขั้นนั้นไปแล้ว ก็จะเกิดความเข้าใจในธรรมะ รักชีวิตของตัวเองในทางที่ถูกต้อง ต้องการชีวิตของเราให้เป็นชีวิตที่บริสุทธิ์

เมื่อชีวิตของเราประณีตขึ้น สิ่งที่เราทำไว้เป็นความดีความชั่ว มันจะยังมีผลชัดเจนมากขึ้น เพราะว่าจิตใจของเราประณีต การที่เราจะก้าวหน้าในคุณความดี บรรลุอะไรที่สูงขึ้นไป จิตใจของเราจะต้องประณีตขึ้นไปด้วย เมื่อเราทำจิตใจของเราให้ประณีตขึ้น พอมันละเอียดอ่อนขึ้น สิ่งที่เราทำไว้แม้เป็นเรื่องเล็กน้อย มันก็ปรากฏผลได้ง่าย มันรับรู้ได้ง่าย มีความไวขึ้น

เพราะฉะนั้นสิ่งที่เราทำไว้ มันไปปรากฏผลมากขึ้น เปรียบเหมือนว่าพื้นถนน ถึงจะยังมีฝุ่นมากก็นับว่าสะอาด ขยับขึ้นมาเป็นพื้นบ้าน ต้องฝุ่นน้อยลง จึงจะนับว่าสะอาด แต่นี่กระจกแวนตาฝุ่นนิดเดียวก็เห็นชัด ถ้าเราต้องการให้ชีวิตของเราก้าวไปข้างหน้า ประณีตอย่างนั้น เราจำต้องไม่ประมาท ต้องระวังไว้ในเรื่องความดี ความชั่วเหล่านี้ มันจะไปมีผลกระทบต่อชีวิตของเราที่ประณีตขึ้นทุกทีด้วย

เพราะฉะนั้นเราจำต้องรักษาคุณความดี หรือคุณค่าคุณภาพของชีวิตอันนี้ไว้ให้ดี จึงเป็นการจำเป็นอยู่เองที่เราจะต้องพยายามสร้างสมกรรมที่ดีงาม

ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

เมื่อพูดมาถึงขั้นนี้ก็จะมาสัมพันธ์กับหลักพุทธศาสนาที่บอกว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ซึ่งมีปัญหาเกี่ยวกับการตีความ หว่านพืชเช่นไร ได้ผลเช่นนั้น ปลูกเมล็ดมะม่วงได้ต้นมะม่วง ปลูกเมล็ดมะปรางได้ต้นมะปราง นี้เรียกว่า หว่านพืชเช่นใด ได้ผลเช่นนั้น

มีอีกตอนหนึ่งถามว่าได้มะปรางแล้วจะขายได้กำไรดีหรือเปล่า ตอนนี้อยู่กับปัจจัยอื่น เช่นว่า คนเขานิยมไหม มีขายมากไปหรือเปล่า มีความต้องการของตลาดแค่ไหน ถ้าองค์ประกอบเช่นความต้องการอำนวย ก็จะทำได้กำไรดี แต่ถ้าองค์ประกอบเหล่านั้นไม่ดี ก็ไม่ได้กำไรเท่าไรนัก แต่เราก็ได้มะปรางอยู่นั่นเอง ทำความดีก็ได้ความดี เรามองเป็นกำไร ไม่ใช่มองเป็นปลูกมะปรางได้มะปราง แต่ไปมองว่าได้ขายไปเอาเงิน กำไรจากมะปรางเลย ทำดีได้ดี ความดีเกิดขึ้น สร้างเมตตา เมตตาเกิดขึ้น ความรักก็เกิดขึ้น ความรู้สึกอ่อนโยนต่อกันมันเกิดขึ้น มีเมตตาไปทำทีกริยามันออก อีกฝ่ายหนึ่งที่รับก็มีความรู้สึกเกิดขึ้นในทางดีงาม ปลูกเมตตา เมตตาก็เกิดแผ่ไป ความดีก็เกิดขึ้น

ปลูกอะไรก็ได้ อันนั้น ความดีก็ได้ผลดี ทำความดีได้ดีตรงนี้ถูกไหม ที่นี้เราไปหวังว่าทำความดีได้ดี ได้ตำแหน่งใหม่ ได้ลอตเตอรี่รางวัลที่หนึ่งใหม่ ได้อะไรต่ออะไรก็ไม่รู้ กลายเป็นปลูกมะพร้าว ได้เงินกำไรหรือเปล่า ซึ่งตอนนี้ไม่ได้ขึ้นต่อปัจจัยเพียงแค่นี้แล้ว แต่ไปขึ้นกับองค์ประกอบอีกตั้งหลายอย่าง เช่นว่า ความดีของเราตอนนั้น ที่ทำขึ้นมาเนี่ย เป็นสิ่งที่ตลาดต้องการหรือเปล่า ถ้าหากว่าตลาดต้องการเรามีองค์ประกอบเกื้อหนุน ถูกต้อง

ผลดีที่เราต้องการเป็นวัตถุนอกโลก ลาภ ยศ สุข สรรเสริญ มันก็เกิดมีขึ้น ถ้าไม่ตรง มันก็ยังไม่จำเป็นต้องได้ คนเราไม่ได้มองตรงนี้เลย ทั้งที่ภิกษุได้บอกไว้แล้วว่า ปลูกพืช เช่นไร ได้ผลเช่นนั้น ปลูกเมล็ดมะพร้าว ได้ต้นมะพร้าว แต่เราจะไปเอาตรงปลูกมะพร้าว ได้กำไรหรือเปล่า มันผิดขั้นตอนไป สำหรับมนุษย์โลกียปุถุชนนี้ พอปลูกมะพร้าว ไม่ได้ คิดแต่เพียงให้ได้มะพร้าว แต่ไปคิดว่าให้ได้กำไรมา ก็เลยเป็นอันว่า มนุษย์ทำอะไรหวังผลตอบแทนมาก เมื่อทำความดีก็หวังผลตอบแทนเช่นเดียวกัน

แต่ถ้าได้ก้าวหน้าไปสู่ขั้นเป็นอริยสาวกแล้ว ก็เป็นอันว่าไม่ค่อยห่วงเรื่องผลตอบแทนอันนี้ แต่ว่ารักคุณภาพของชีวิต รู้คุณค่าของชีวิตตัวเองที่มันประณีตขึ้น บริสุทธิ์ขึ้น รักความบริสุทธิ์ของชีวิต รักธรรมะ รักความดีงาม ต้องการให้ธรรมะคือ ความดีงาม มันเกิดมีแก่ชีวิตและเกิดมีขึ้นในโลก ถ้ามีความรัก ความต้องการอย่างนี้ สังคมจะมีแต่ความดี ทุกสิ่งมันจะดี มนุษย์จะมีความสุข จะไม่ถือเรื่องผลประโยชน์ทาง วัตถุเป็นสำคัญนัก

ถ้าจิตใจมาถึงขั้นนี้แล้ว การทำความดีก็จะไปถึงตัวธรรมะ มันไม่มาติดอยู่ที่ขั้นหวัง นรก-สวรรค์แล้ว แต่มันรัก-สวรัคมันทนทานบอกว่าเป็นไปตามกฎธรรมดา เป็นหลักเหตุผล เราไม่ต้องไปอ้อนวอน มันก็อยู่ของมันแล้ว เมื่อทำเหตุดี ผลดีมันก็เกิดขึ้นเอง มันเป็นเรื่องของกฎ มันเป็นหลักเหตุผล ไม่ใช่เรื่องที่จะต้องมาอ้อนวอน ฉะนั้นถึงเราไม่ต้องการ ผลมันก็ได้ผล

ก็เป็นอันว่ามาถึงตอนนี้สรุปได้ว่า ถึงแม้เราจะพูดถึงผลตอบแทน แต่ความจริงนั้น เรารู้ไว้เพื่อเกิดความมั่นใจต่างหาก ทำดีในชาตินี้ให้มันสบายใจ เมื่อจิตดีระดับจิตพร้อม อยู่แล้ว เมื่อชาติหน้ามันก็ไปดีเอง ไม่ต้องไปเป็นห่วงมัน ให้ทำความดีจนกระทั่งมีความมั่นใจตนเอง ไม่ต้องห่วงล่วงหน้า

นี่คือคติพระพุทธศาสนา และทำความดีจนไม่ต้องห่วงล่วงหน้าแน่แหละ แสดงว่าเรามั่นใจในความดีแล้ว ข้อสำคัญอยู่ที่ว่า เรามีความมั่นใจในความดีหรือเปล่า ถ้ามีความมั่นใจแล้ว เราไม่ต้องห่วง เวลาตายจะไปนรกหรือไม่ ไม่ไปหรอก ถ้าเราทำใจปรุแง่มั่นใจพร้อมดีอยู่แล้ว ให้ถึงระดับที่สามก็คือว่า ทำดีอยู่ทุกขณะ ปรุแง่มั่นใจอยู่ตลอดเวลา หรือจะเลยสวรรค์ไปอีกก็ได้ คือให้ขึ้นสู่ความเป็นอริยสาวก

อาตมาว่า เวลานี้การสอนเรื่องนรก-สวรรค์ มุ่งมาติดกันอยู่ตรงนี้ มาคิดเรื่องคิดพิสูจน์นรก-สวรรค์มีจริงหรือไม่จริง จะไปเป็นนักปรัชญา เลยไม่ต้องทำอะไร รอจนกว่าฉันจะรู้ว่านรก-สวรรค์มีหรือไม่ ฉันจึงจะทำได้ถูก ถ้าอย่างนี้ก็ไม่ต้องทำแล้วตลอดชีวิตนี้ตายก่อน เพราะนักปรัชญาตายมาหลายชั่วอายุคนแล้ว ในระยะห้าพันปีนี้นักปรัชญาตายไปกี่คน และที่ไม่ใช่ นักปรัชญาคอยฟังนักปรัชญาสอนอีกเท่าไรก็ไม่รู้ ก็เลยไม่ได้เรื่องเลย พวกเหล่านี้ชีวิตเป็นหมันไปหมด

ตามหลักพุทธศาสนาท่านถือว่า เป็นศาสนาแห่งการปฏิบัติ เอาสิ่งที่ปฏิบัติได้โดยไม่รออภิปรายและพุทธศาสนาไม่ต้องอิงอยู่กับเรื่องรอการพิสูจน์สิ่งเหล่านี้ ไม่ต้องรอเลย ทว่าเน้นเรื่องทำที่ ทำที่ว่ามี ความมั่นใจ ทำดีในสิ่งที่ปฏิบัติได้ในชีวิตนี้ เราปรุแง่มั่นใจพร้อมแล้ว ระดับจิตของเราดีอยู่แล้ว ถ้าหากมันดีแล้วมันก็ต้องไปดีมีความมั่นใจเหื่อนจากนั้นก็ก้าวไปสู่ชั้นอริยสาวก อย่ามัวมาอยู่ชั้นหวังผลตอบแทนกันอยู่ เป็นห่วงเรื่องนรก-สวรรค์อยู่ ไม่พอ

แต่สำหรับโลกียปุถุชน ต้องยอมให้เขา ในเมื่อยังเป็นโลกียปุถุชนอยู่ จิตยังไม่ก้าวไกล พวกนี้ยังเอาเรื่องนรก-สวรรค์มาบูกันอยู่ แต่ถ้าหากจิตเราประณีตขึ้นไป จนกระทั่งว่ารักความบริสุทธิ์ ความดีงามของชีวิต อยากให้ชีวิตของเราเป็นชีวิตที่ดีงาม รักธรรมะ ต้องการให้ธรรมะเผยแผ่ไป ก็อยู่กันได้ด้วยความดี ขึ้นนี้ถึงตัวธรรมะแล้ว เข้าถึงแล้วเป็นอันไม่ต้องไปหวังผลตอบแทนอีกต่อไป

ตอบคำถาม

เอาละ อาตมาพูดไว้นี้ก็เยอะแยะแล้ว ไม่ทราบจะมีเวลาเหลือที่จะถามปัญหากันอยู่อีกหรือเปล่า ต่อไปนี้ก็เรียกว่า มาคุยกัน โดยวิธีของการซักถามตอบปัญหา ใครมีอะไรที่ยกตั้งเป็นคำถามขึ้นมา ขอเชิญ

ถาม ถ้าอย่างนั้นนรกที่เขาว่ากันไว้ ที่มีกระทะทองแดง ก็คงจะไม่มีจริงหรือ

ตอบ อ้าว เดียวต้องขอโทษนะ คือบอกว่า นรก-สวรรค์ในพระไตรปิฎกมี ๓ ระดับ คือ ๑. ระดับที่ว่าเป็นแหล่ง เป็นโลก เป็นภพอะไรนั้นนะ ที่ว่าหลังจากตายไปแล้วจะไป ประสพ หรือไปเกิด อันนี้ถ้าถือเอาตามตัวอักษรในพระไตรปิฎกก็มี แต่บอกว่าถึงแม้ว่ามี ก็อย่าเอาไปสร้างปนกับวรรณคดี หรือภาพจิตรกรรมฝาผนังว่าจะต้องวิจิตรพิสดารถึง อย่างนั้นเลย เพราะเป็นธรรมดาของนักวรรณคดี ท่านจะต้องมีจินตนาการ และมีวิธีพูด วิธีทำให้คนเห็นจริงเห็นจังมากขึ้น คือต้องมีการปรุงแต่งสูง แต่ว่าแก่นนั้นนะมีอยู่ ก็ลอง ๆ ไปอ่านดูในพระสูตรที่อาตมาอ้างไว้เมื่อครู่นี้ ก็จะมีกล่าวถึงวิธีการลงโทษอะไรต่อ อะไรเหมือนกัน ก็ไม่ได้ปฏิเสธขั้นนี้ แต่ว่าอย่าไปปรุงแต่งให้มันวิจิตรพิสดารถึงขั้นนั้น ถ้าเป็นวรรณคดีมันก็ต้องเสริมกันบ้างล่ะ แม้แต่เรื่องคนธรรมดาก็ยังมีการบรรยายภาพ สร้างจินตนาการมากมายจนเลยความจริง อย่างหน้าตาของคนนี้ บรรยายความสวยงาม จนกระทั่งคนหน้าเป็นพระจันทร์ แล้วคนหน้ากลมเป็นพระจันทร์อย่างนั้นมันจะไปนำดู อะไร มันเป็นไปได้ หน้าคนเหมือนพระจันทร์อย่างนั้น

ถาม ท่านคะ แต่ที่มีในพระสูตรก็เรียกว่ามีการปรุงแต่งอยู่ใช่ไหมคะ พูดถึงนรก-สวรรค์ เช่นพยายามบรรยายให้เห็นว่านรกน่ากลัว และสวรรค์สวยงามน่าอยู่ ก็เรียกว่า ปรุงแต่งแล้วใช่ไหมคะ

ตอบ ในพระสูตรจริง ๆ ไม่บรรยายวิจิตรพิสดารเท่าไร แต่ในอรรถกถาฎีกา พรรณนาเยอะ แต่ก็ยังจัดว่ายังน้อยกว่าในทางวรรณคดี เช่น ในเรื่องไตรภูมิ ก็ต้องเป็นขั้น ประมวลแล้ว เขียนอธิบายเพิ่ม แหล่งสำคัญที่มาของไตรภูมิก็มาจากชั้นอรรถกถาฎีกา ใน พระไตรปิฎกก็คล้าย ๆ เป็นเชื้อหรือเป็นแกนให้อรรถกถาฎีกา ก็มาอธิบายขยายออกไป

เรื่องการบรรยายให้เป็นภาพพจน์นั้น เกี่ยวกับวิธีพูดด้วย ต้องพูดอย่างที่เขาบอกว่า ให้ภาพพจน์นั้น ต้องพูดจนมองเห็นภาพเลย ถ้าพูดให้เห็นภาพ เป็นจริงเป็นจังได้ คนนั้นก็พูดเก่ง สิ่งที่ไม่สามารถมองเห็นมันพูดยาก การจะมาทำให้คนอื่นเข้าใจก็ต้องพูดให้เห็น ภาพ การพูดให้เห็นภาพนี้ บางทีก็อาจจะต้องมีการสร้างภาพขึ้นมาบ้าง ที่นี้นรก-สวรรค์นี้ เรามาลองวิเคราะห์กันดู ในกรณีที่เมื่อมีจริงอย่างนั้น เป็นภพเป็นภูมินี้ มันจะเหมือนกับ ชีวิตในโลกนี้ได้อย่างไร ถ้าเหมือนจริงก็เห็นเลย ใช่ไหม ก็เห็นด้วยตาสิ ที่นี้มันมองไม่เห็นด้วยตาไหม ว่ากันตามหลักนะไม่เห็น นรกนี้เห็นด้วยตาไหม สวรรค์เห็นด้วยตาไหม

ไม่เห็น เมื่อไม่เห็น สภาพชีวิตต้องไม่เหมือนกับมนุษย์ใช้ไหม เมื่อไม่เหมือน ความทุกข์
ทรมานอะไร ๆ วิธีการลงโทษนี้มันจะต้องแปลกไป ไม่เหมือนกับของมนุษย์

ถาม มีปัญหากราบเรียนถามท่านต่อไปว่า เมื่อยอมรับว่ามีเป็นภพภูมิเช่นนี้ มันอยู่ที่ไหน อยู่ข้างล่างหรือข้างบน

ตอบ นี่แหละวรรณคดีก็มาสร้างเป็นล่างเป็นบน แต่ว่าที่จริงแล้วในจักรวาลนี้ไม่มี
ล่างมีบน จะกำหนดที่ไหนเป็นล่างเป็นบนได้บ้าง

ถาม ถ้าหากนรก-สวรรค์ขึ้นอยู่กับระดับจิตของคน ที่นี้คนเราเวลาใกล้จะตายถ้าเรา
คิดดี เราก็จะไปดี ถ้าเผื่อคนที่เป็นโจรมาตลอดชีวิต พอถึงตอนใกล้ตายเกิดคิดดี เขาก็จะ
ได้ไปดี แต่อีกคนหนึ่งทำดีมาตลอดชีวิต เกิดมาคิดไม่ดีตอนตายไม่กลายเป็นว่าทำดีมา
ตลอดชีวิตแล้วไม่ได้รับผลดีตอบสนองเลยหรือคะ

ตอบ มี มันเป็นอย่างนั้นได้จริง แต่ว่าไม่ต้องไปกลัวหรอก เอาตัวอย่างเลย เอาเรื่อง
ที่มีในคัมภีร์ เช่น เรื่องของพระนางมัลลิกา ซึ่งเป็นสาวกคนสำคัญของพระพุทธเจ้า ตอน
ตายนั้น จิตไม่ดีสักหน่อย ก็เลยต้องตกนรกไปเจ็ดวัน เจ็ดวันเท่านั้นแล้วเขาก็ไปได้ไป
สวรรค์ต่อไป คือว่าเวลาจิตจะดับสำคัญที่สุด จิตเศร้าหมองหรือผ่องใส

คนที่ทำแต่ความชั่วมาตลอดเวลา พื้นภูมิของจิตมันเป็นอย่างนั้นแล้ว จะให้คิดดีได้
นั้นมันยากเหลือเกิน มันจึงเป็นกรณียกเว้น เหมือนกับน้ำที่ไหลบ่าท่วมทำนบที่ไหลแรง
มาจะทำให้ว่ายทวนกระแสน้ำยากที่สุด การสร้างระดับจิตที่เป็นอยู่ ธรรมดาหนักไปข้างไหน
มันก็ทำให้แนวโน้มว่าเมื่อตายจิตจะเป็นอย่างนั้น

นี่เอาหลักทั่วไปก่อน กรณียกเว้นที่ว่านี้มันยากแรงดันมันไปทางหนึ่ง แล้วจะหัน
กลับอีกทางนั้นมันยาก แต่มันก็มีกรณียกเว้นมันก็มี คนทำดีมาตลอด แต่เวลาตายอาจจะ
ไปนึกอะไรสักอย่างที่ไม่ดีที่เคยทำไว้ก็เลยเสียไป แต่ว่า นรก-สวรรค์ ไม่ใช่นิรันดร์ ต่อไป
สิ้นตอนนั้นแล้วก็กลับไปดีได้อีก ฝ่ายตรงข้ามก็เช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้นอันนี้เป็นกรณี
ยกเว้น ไม่ต้องไปกลัวทั่วไปก็ต้องเป็นไปตามแรงสะสม มันเป็นเรื่องของเหตุผล นี่แม้แต่
ในชาตินี้ก็เหมือนกัน มันก็มีกรณียกเว้น

ถาม กรณีที่คนตายไปแล้ว เช่น ตายไป ๓ วันแล้วฟื้นขึ้นมาใหม่ แล้วก็เล่าว่าไป
เที่ยว นรก-สวรรค์มา อธิบายว่าไปเห็นมาอย่างนั้น ๆ อย่างนี้ อยากกราบเรียนถามท่านว่า

เขาตายไปจริงหรือเปล่า หรือว่าเขาเหมือนหลับไป เป็นเรื่องของจิตใต้สำนึก ถ้าเขาตายไปจริงแล้ว ทำไมเขาถึงกลับมาอีกได้

ตอบ อาตมายังนึกว่าเขาตายไม่จริง หรือยังไม่ตายนั่นแหละ

ถาม แต่หมอกำลังความเห็นว่าตายแล้ว

ตอบ ก็หมอก็มโนษย์ปุณฺณเหมือนกัน หมอคิดว่าไปตามปรากฏการณ์เท่าที่ยอมรับกันทางหลักวิชาการว่า ถ้ามีสภาพอย่างนี้เกิดขึ้นเรียกว่าตายแล้ว แต่มันอาจจะมิอะไรละเอียดอ่อนกว่านั้นอีก ซึ่งก็เป็นเรื่องธรรมดาของชีวิต เรื่องวิทยาศาสตร์นี้แหละ แต่หมอเองก็ไม่ได้พิสูจน์ถึงซึ่งไปถึงขั้นนั้น ก็อาจจะเป็นไปได้

ถาม แล้วกรณีที่เขาบอกว่าเขาไปนรก-สวรรค์มาล่ะคะ

ตอบ ก็มีข้อพิจารณาได้หลายแง่ แ่งหนึ่งก็คือว่า คนผู้นี้มีความทรงจำอะไรเกี่ยวกับนรก-สวรรค์ อย่างที่รับรู้สืบทอดกันมา เหมือนเรานี้แหละ ในสังคมนี้รับรู้กันมาอย่างนี้มีประเพณีสืบทอดกันมาอย่างนี้ มันก็ฝังอยู่ในจิตใต้สำนึก พอแก่เข้าสู่สภาพจิตอย่างนี้หมดความรู้สึกตัว ก็เหมือนกับฝันไป จิตนี้ก็พาไปท่องเที่ยวไปในภาพความทรงจำที่ได้สร้างขึ้นนั้น คือสร้างเองเที่ยวไปเองด้วย มันก็เกิดภาพอย่างนั้นขึ้นมาได้

ทีนี้ก็ต้องมาดูกันว่า ภาพนรก-สวรรค์ที่เขาไปเที่ยวมานั้น มันเหมือนนรก-สวรรค์ตามที่เล่ากันมาในประเพณีของเราไหม ถ้าเหมือนมันก็มีทางเป็นไปได้ อย่างนี้ก็ตามเรื่องนี้ก็เข้าหลักที่พูดมาแล้วว่า เราคนธรรมดายังพิสูจน์ไม่ได้ ก็เหมือนอย่างคนที่จะตายไปที่บอกว่าตายแล้วฟื้นขึ้นมาเล่า นั้นก็หมายความว่าต้องพิสูจน์ด้วยจิตของเขาเอง คนอื่นไม่อาจไปรู้ไปเห็นด้วย มันเป็นเรื่องยากตรงนี้ ที่บอกว่าพิสูจน์ไม่ได้เพราะอย่างนี้แหละ

จะพิสูจน์ก็ต้องเอาชีวิตเราพิสูจน์ อยากรู้ว่ามิจริงไหม ลองตายดู ทีนี้ใครจะสู้ มาต้นตรงนี้ทุกที ก็จะมาพิสูจน์แบบไม่ใช่พิสูจน์แท้ จะมาพิสูจน์คนอื่น ด้วยจิตคนอื่นก็รู้ไม่ได้ เราจะเอาสิ่งที่รู้ด้วยจิตมาให้เห็น จะมาพิสูจน์ด้วยตาที่ทำไม่ได้ เดียวนี้ก็ยังมินิกวิทยาศาสตร์ทำแบบโบราณ

คือเมื่อเร็ว ๆ นี้ มีนักวิทยาศาสตร์พยายามใช้วิธีการพยายามพิสูจน์ว่า คนเราตาย แล้ววิญญาณจะไปเกิดใหม่ ทำเป็นห้องกระจกปิดทึบ เอาคนจะตายแล้วมาใส่ไว้ แล้วก็พยายามดู ช่วยกันสังเกตว่าคนเราพอตายแล้วจะมีปรากฏการณ์อะไรเกิดขึ้น ซึ่งเป็นวิธีการที่ไม่ได้ใหม่เลย ในพระไตรปิฎกก็มี สองพันห้าร้อยกว่าปีแล้ว มีพระเจ้าแผ่นดินองค์หนึ่งชื่อปายาสี

พระเจ้าปายาสีนี้พิสูจน์เรื่องตายแล้วจะเกิดอีกหรือไม่ ก็ใช้วิธีการวิทยาศาสตร์เหมือนกัน แต่ว่าเครื่องมือไม่ทันสมัย ไม่มีห้องกระจกเหมือนในปัจจุบัน แต่ท่านก็พยายามใช้วิธีการโดยอาศัยอุปกรณ์เท่าที่มีในสมัยนั้น เช่น แทนที่จะใช้ห้องกระจก ท่านก็ใช้ตุ่มน้ำแทน เอานักโทษประหารเข้าไปใส่ตุ่ม ก็ทารุณหน่อย แต่เป็นพระเจ้าแผ่นดิน ก็มีอำนาจทำได้ เอานักโทษประหารมาใส่ตุ่มแล้วก็ปิดให้มิด แล้วก็ยาจนกระทั่งแน่ใจว่าไม่มีรูรั่วเป็นทางออกได้ แล้วก็ปล่อยจนกระทั่งให้นักโทษตายไปเอง แต่อย่างไร ๆ ก็ไม่เห็นมีอะไรเกิดขึ้น การพิสูจน์อย่างนี้เราต้องเรียกว่าเป็นการพิสูจน์ด้วยวิธีการวิทยาศาสตร์

ผลที่สุดพระเจ้าปายาสีก็สรุปออกมาว่าการตายแล้วเกิดไม่มีจริง ตายแล้วก็สูญไปเสร็จแล้วก็มาเจอกับพระกুমารกัสสปะ พระกুমารกัสสปะก็ชี้แจงจนกระทั่งพระเจ้าปายาสียอมเชื่อ อันนี้มีในปายาสีราชัญญสูตร อยู่ในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๐ ข้อ ๓๐๑ หน้า ๓๕๒

ถาม คนที่ทำบาปแล้วตกนรกไป ในขณะที่กำลังรับโทษอยู่นั้น เขาเกิดสำนึกได้ ต้องการที่จะทำความดีจะได้ไหม

ตอบ ในขณะที่กำลังรับโทษอยู่นั้น ไม่มีโอกาสแล้ว

ถาม แต่การทำความดีเป็นสิ่งที่ควรส่งเสริม ถ้าไม่ส่งเสริมในขณะที่เขากำลังอยากจะทำความดี

ตอบ นี่มันเรื่องของธรรมชาติ เราจะเข้าไปแทรกแซงได้อย่างไร นี่แหละจึงว่าความเป็นไปได้หรือไม่ได้ในธรรมชาติ เป็นเรื่องของกฎธรรมชาติไป ในเมื่อเรารู้ว่าตายไปแล้วทำความดีไม่ได้ แก้วไม่ได้อีก จึงต้องทำเสียตั้งแต่บัดนี้ จึงประมาณไม่ได้ ท่านก็เลยสอนเท่าที่ทำได้ปฏิบัติได้ ไปแก้ตัวใหม่ในนั้นไม่ได้ละ

ฉะนั้นจึงต้องทำความดีเสียตั้งแต่บัดนี้ แต่ตามปกติมนุษย์ย่อมทำความดีบ้างชั่วบ้างปนกันไป ดังนั้น เมื่อรับผลกรรมชั่วในนรกแล้ว ต่อไปกรรมดีที่เคยทำไว้ก็ให้ผลได้อีก

ถาม ท่านคะ แต่ตอนที่รู้สึกตัวว่าทำความชั่วมาเพียงแค่ตอนที่รู้สึก ก็เรียกว่าทำความดีแล้วใช่ไหมคะ

ตอบ ก็เป็นความดีแล้ว เป็นความสำนึก เพราะมันจะเป็นจุดเชื่อมต่อที่จะเกิดสติ แล้วจะหันกระแสได้ต่อไป เราจะเปลี่ยนกระแสได้นี้ ต้องสำนึกก่อน สำนึกแล้วก็รู้ เป็นสติกับปัญญา ทำให้เปลี่ยนแปลงหันเหวิธีการ หันเหทิศทาง

ถาม เพราะฉะนั้นนักโทษที่กำลังได้รับโทษอยู่ ก็ยังมีโอกาสอยู่ โอกาสสุดท้ายตอนที่สำนึกได้

ตอบ เอาละ แก่ก็ทำดี แม้แต่จิตที่สำนึกนี้ก็ทำให้แกหันมายุติเหี่ยวสิ่งที่เป็นคนงามความดี สิ่งที่เป็นธรรมะ เป็นกุศลขึ้น

ถาม อยากกราบเรียนถามพระคุณเจ้าว่าเรื่องผี หรือวิญญาณนี้มีจริงไหม ท่านเคยพบเองบ้างไหมคะ

ตอบ อาตมายังไม่เคยพบกับผีเลย

ถาม แล้วในความคิดท่านว่ามีจริงไหมคะ

ตอบ อาตมายังเชื่อไว้เลย ๆ ก่อน เชื่อไว้ คือตอนนี้เรากำลังมองจากเหตุผล เหตุผลก็ไปเนื่องด้วยศรัทธา เห็นว่ามีเหตุผล แล้วก็ศรัทธา แต่มันไม่ใช่ภาพที่เห็นจริงประจักษ์ ว่ากันว่า พอมิทางเป็นไปได้ไหม

เอาอย่างนี้ดีกว่า เอาทฤษฎีอย่างนี้แล้วกัน ในกรณีที่ผีมีอยู่ ผีจะปรากฏแก่คนได้อย่างไร จะปรากฏได้เป็นเรื่องของกำลังจิตต่อกัน ถ้าหากว่าผีมีกำลังจิตแรงกว่าของคนนั้น และผีต้องการให้เขาเห็น คนที่มีกำลังจิตอ่อนกว่าก็จะเห็น แต่ถ้าคนนั้นมีกำลังจิตแข็งกว่า ผีก็สะกดไม่ได้ ก็จะไม่เห็นผี เพราะฉะนั้น การที่จะเห็นผีได้ต้อง

๑. ตกใจ ใจไม่ปกติ กำลังใจเสียไป ครึ่งหลับครึ่งตื่น จิตใจไม่แข็ง

๒. ต้องสัมพันธ์กันระหว่างจิตใจแข็งแรงไหน หรือคนใจอ่อนแอไหน คนธรรมดาอยากที่จะเห็นได้

ถาม ขอเรียนถามท่านว่า คนเราเนี่ยเวลาตายไป ถ้าทำดีจะไปสวรรค์เลย หรือทำชั่วจะไปนรกเลย หรือต้องรอให้มี การตัดสินก่อนคะ

ตอบ ไม่รู้จะเอาใครมาตัดสิน เพราะทุกสิ่งเป็นไปตามกฎธรรมดา หรือ กฎธรรมชาติ เป็นไปตามเหตุตามผล ทำความชั่ว ผลชั่วก็เกิด ทำความดี ผลดีก็เกิด จึงบอกว่าที่บอกไว้เนี่ยเป็นกฎธรรมดา ไม่จำเป็นต้องอ่อนนอนอะไรอีก ผลมันเกิดจากเหตุ ฉะนั้นเมื่อจะไปสวรรค์ เวลาตายก็ต้องทำระดับจิตใจของเราให้ดี ถ้าระดับจิตของเราพอองใส นี่ก็ถึงสิ่งที่ดีงามก็ไปสวรรค์ เป็นการตัดสินตัวเองเลย ไม่ต้องมีใครมาตัดสินอีกแล้ว

ถาม ขอเรียนถามท่านต่อว่า คนเราต้องทำความดีก็เปอร์เซ็นต์จึงจะได้ไปสวรรค์ และทำความชั่วก็เปอร์เซ็นต์จึงจะไปนรก แล้วถ้าเป็นกรณีกำกวมกันจะเป็นยังไงคะ

ตอบ อันนี้ขึ้นอยู่กับภูมิตัวจิตที่มีอยู่ตามธรรมดาไม่ต้องพูดเป็นเปอร์เซ็นต์ จิตอยู่ในระดับใดก็ไปตามนั้น แต่ถ้าระดับกำกวมกัน ก็น่าจะมาเป็นมนุษย์ละมัง แต่ว่าการเกิดเป็นมนุษย์นี้ ท่านว่ายากเหลือเกินนะ ตามหลักบอกว่า มนุษย์นี้เป็นสุคติของเทวดาคือว่า เทวดานี้อยากเกิดเป็นมนุษย์นะ

เทวดาที่เราว่ามีความสุขสบายนี้ พวกนี้ตรัสรู้ยาก เพราะว่าเทวดาได้รับแต่อารมณ์ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ในสิ่งที่เป็นสุข มีแต่ทางให้ลุ่มหลงมัวเมามาก พวกนี้หลุดพ้นยาก

เพราะฉะนั้นการได้เกิดมาเป็นมนุษย์นี้ดี ได้รับสุขบ้างทุกข์บ้าง มีบทเรียนชีวิตมาก มีประสบการณ์ที่จะมาสอนตัวเอง ทำให้เกิดปัญญา จะทำให้ชีวิตสุกงอม ญาณปัญญาแก่กล้า ทำให้ตรัสรู้ได้ดี

เพราะฉะนั้นท่านว่าการมาเกิดเป็นมนุษย์นี้ดีแล้ว เทวดายังอยากมาเกิดเป็นมนุษย์เลย ที่นี้ปัญหาอยู่ที่ว่า จะใช้ชีวิตมนุษย์อย่างไรจึงจะดีที่สุด

ถาม ท่านคะ อย่างคนที่ตายโดยอุบัติเหตุ ไม่ได้มีเวลามาตั้งระดับจิตใจ อย่างนี้จะไปอย่างไรคะ

ตอบ อันนี้เคยตั้งคำถามกัน อุบัติเหตุอย่างเช่นรถชนนี้ ยังไม่รวดเร็วเท่าไร อย่างพวกกระเบิดไฮโดรเจนอะไรนี้ บางอย่างวับเดียวหายไปทั้งตัวเลย แม้แต่เง็กก็ยังไม่เห็น อันนี้ความเร็วของวัตถุ

แต่จิตยังเร็วกว่าวัตถุ ๑๗ เท่า แค่นี้ก็หมดปัญหาไปเลย ๑๗ ขณะจิตเป็น ๑ ขณะรูป นี่ฝ่ายอภิธรรมว่าไว้ ตามหลักวิชานี้ถือว่าทุกสิ่งเกิดดับตลอดเวลา เราไม่เห็นมันเอง มีการเกิดดับเร็วมาก เร็วชนิดที่เราไม่มีเครื่องวัดได้ วัตถุเกิดดับเร็วมากมายอย่างนี้ จิตยังเกิดดับเร็วกว่า ๑๗ เท่า แค่นี้ก็จะแก้ปัญหานั้นได้

ถาม ท่านคะ เท่าที่สรุปได้เป็นอันว่า สวรรค์-นรก มีจริง เพราะมีการกล่าวถึงเป็นลายลักษณ์อักษรในพระไตรปิฎก ขอกราบเรียนถามท่านว่า ในพระไตรปิฎกมีบอกไว้หรือเปล่าคะ ว่าอยู่ที่ตรงส่วนไหนในจักรวาล

ตอบ ไม่มี ไม่มีกล่าวไว้

ถาม ในกรณีนี้ ถ้ามีผู้ถามจะอธิบายอย่างไรดีคะ

ตอบ มันเป็นภพหนึ่ง แล้วมันเป็นลักษณะชีวิตคนละแบบ เมื่อมันเป็นชีวิตคนละแบบ มันอาจจะอยู่ที่ตรงไหนก็ได้ ซ้อนกันอยู่ก็ได้ อย่างที่เรียกว่าคนละมิติ ในพระไตรปิฎกมีพูดถึงหมื่นโลกธาตุ แสนโลกธาตุ โลกธาตุก็คือจักรวาล

คือในทัศนะของพุทธศาสนาถือว่าจักรวาลนี้มีมากมายเหลือเกิน แต่ที่นี้มีสวรรค์ในอรรถกถาถือว่า ซึ่งคงจะได้แนวมาจากฮินดู อย่างในไตรภูมิก็มาจากแนวฮินดูนี้ด้วย คือเอาเขาพระสุเมรุเป็นศูนย์กลางของจักรวาลมีทวีปโดยรอบ ๔ ทวีป ที่เขาพระสุเมรุเองที่ส่วนล่าง ที่ได้ลงไปใต้น้ำนั้นมือสุรอยู่ แล้วที่เชิงเขาพระสุเมรุก็มีพวกท้าวโลกบาลอยู่ เป็นพวกเทวดารับใช้ชั้นดาวดึงส์ ลูกน้องท้าวสักกะ สูงขึ้นไปก็ท้าวสักกะอยู่ แล้วก็สูงขึ้นไปเรื่อย ๆ

คตินี้มาจากสายพราหมณ์ซึ่งในพระไตรปิฎกไม่มี นรก-สวรรค์ในอรรถกถาก็เอาที่มีในพระไตรปิฎก มาเชื่อมกับความคิดสายพราหมณ์-ฮินดูมาประกอบกัน ทีนี้ถ้าเราไม่

เอาอรรถกถาฎีกามาประกอบ เรามานึกถึงว่านรก-สวรรค์ เป็นภพเป็นระดับชีวิตอีกพวกหนึ่ง ก็จะมีสภาพชีวิตต่างจากเรา มันก็ต้องไปอีกแบบหนึ่ง

นี่เราพูดในแง่สวรรค์-นรก ระดับที่หนึ่งซึ่งเป็นขั้นผลที่ใกล้ตัวเรา แต่เรามักจะมาสนใจกันแง่นี้แหละมาก เพราะมันเป็นปัญหาโลกแตก พูดกันมาเป็นพัน ๆ ปีแล้ว เป็นเรื่องของนักศาสนาและปรัชญา ที่นี้พุทธศาสนาถือว่า เป็นศาสนาแห่งการปฏิบัติ มุ่งแต่สิ่งที่ปฏิบัติได้ เพราะฉะนั้น ในเรื่องนี้ให้เราวางทีให้ถูกต้องต่อ นรก-สวรรค์

ถาม ท่านคะ อย่างสวรรค์-นรก ในระดับที่สอง สวรรค์ในอก นรกในใจ แต่อย่างคนที่ทำความชั่ว แต่ไม่รู้สึกรู้ว่าทำสิ่งผิดก็ไม่มีทุกข์ จะเป็นอย่างไรคะ

ตอบ เป็นไปได้ คือจิตมีหยาบมีละเอียด แต่คนเราต้องการความก้าวหน้า คนที่มีปัญญา เมื่อมีคุณธรรมมากขึ้น ก็จะเริ่มรู้สึกต้องการให้ชีวิตของตัวเองเป็นชีวิตที่ดีงาม มีความบริสุทธิ์ ก้าวหน้าไปในทางคุณธรรม ทำให้จิตประณีตขึ้น ความดี-ความชั่ว จะเข้ามามากะทบมากขึ้น ถ้าจิตหยาบอย่างพวกสัตว์เดรัจฉาน ก็ไม่มีปัญหาอะไร เพราะพวกนี้จะไม่มีความทุกข์ที่จะเข้าใจ ที่นี้คนเราจะอยู่ระดับนั้นตลอดไปหรือ แล้วเราอยากจะมีจิตระดับนั้นหรือ

ถ้าจิตเรามีความไวขึ้นแล้วต่อความดี-ความชั่ว เราจะไม่รับรู้ไม่ได้ มันเป็นกฎธรรมดา มันฝืนตัวเองไม่ได้ แต่ที่เขาไม่รู้มัน เขาก็ไม่รู้ เพราะจิตมันหยาบเกินไป เหมือนกับกระจกแฉกเงา จิตที่ประณีต มีฝุ่นละอองจับนิดหน่อย มันก็เห็นไข่มุก

แต่ถ้าเป็นกระจกที่ตื้นนั้นมีฝุ่นจับมากกว่านี้ก็ไม่เห็นเป็นไร เพราะยังดูใสอยู่ไข่มุกที่นี้ถ้าเป็นเครื่องใช้วางอยู่กับพื้น สกปรกกว่านี้ก็ได้ พื้นที่ว่าสะอาดก็ยังสกปรกกว่ากระจกดู เวลามีปัญหามากขึ้น จิตประณีตมากขึ้นมันก็จะไปเห็นสิ่งเศร้าหมอง มากขึ้น มันไปก้านตัวเอง หลอกตัวเองไม่ได้ เพราะฉะนั้นเมื่อเราต้องการให้จิตของเราก้าวหน้ายิ่งขึ้น เราก็ต้องถนอม เราจะไม่ยอมให้จิตของเราอยู่ในระดับต่ำอย่างนั้นหรือ

เพราะฉะนั้นก็เป็นไปได้ที่ว่าคนที่มียุติหยาบมาก อาจจะทำความชั่วโดยไม่รู้สึกหรือมองไม่เห็นความชั่ว แต่ว่าต่อไปเมื่อจิตเขาก้าวหน้ามากขึ้น ความดี-ความชั่วก็จะกระทบเขาแรงขึ้น ก็จะเกิดร้อนใจหนักและแก้ตัวไม่ได้เสียแล้ว

เพราะฉะนั้นเมื่อใครรู้ขึ้นมาแล้วก็รีบป้องกันเสียพยายามประคับประคองจิตและชีวิตของตนให้ดี เมื่อจิตของเราับธรรมะ รับกุศล รับความดีงามแล้ว มันจะต้องการถนอม ต้องการทำความดีเอง เราจะพยายามเลี้ยง ไม่อยากให้ความชั่วเข้ามาทำให้เสียความบริสุทธิ์ของชีวิตจิตใจ ถ้าถึงขั้นนั้นก็บอกแล้วว่าเป็นขั้นอริยสาวก ถ้าเป็นขั้นที่เขา มองไม่เห็นอย่างนั้นก็เลยต้องใช้สวรรค์-นรกมาช่วย

ถาม ถ้าเช่นนั้นก็แสดงว่าสวรรค์ในอก นรกในใจก็ไม่มีใช่ไหมคะ

ตอบ มันมีเหมือนกัน คือสภาพจิตของเขา มันเป็นนรกอยู่แล้ว จนกระทั่งอันที่ตกลงไปก็เป็นเรื่องของนรก มันเสมอกันจนไม่รู้สึกละต่างกัน

ถาม คือแสดงว่าเขาไม่รู้ว่าสวรรค์เป็นอย่างไร

ตอบ ไม่รู้ เพราะเขาอยู่นรกตลอดเวลา เพราะจิตหยาบอยู่ตลอดเวลาเลย

ถาม ถ้าอย่างนั้นที่ท่านบอกว่า นรก-สวรรค์มีอยู่ ๓ ความหมาย ความหมายที่สาม ท่านบอกว่าอยู่ที่ปรุ้งแต่ง

ตอบ คืออยู่ในชีวิตประจำวัน อายุคนะทั้งหลายคือ การรับรู้ต่าง ๆ

ถาม คือเกิดความสงสัยว่า นรก-สวรรค์ในความหมายที่สอง และที่สาม ต่างกันอย่างไร เพราะการรับรู้ทางอายตนะที่จะรู้สึกเป็นสุขหรือทุกข์ก็เป็นเรื่องของจิตใจ

ตอบ ต่างกันที่ความประณีตหรือขอยละเอียด คือ ระดับที่สองนี้ เอาเป็นจุดเป็นหย่อม เป็นเรื่องการกระทำที่เด่นชัด เป็นอัน ๆ ว่า กรรมดีอันนี้ไปแล้วทำให้เกิดความปิติเป็นสุข ทำกรรมชั่วไปแล้วทำให้เกิดความร้าวร้อนในใจ ก็ปรากฏขึ้นเป็นเรื่อง ๆ เป็นระยะ ๆ ไป ส่วนระดับที่สาม พุดถึงสภาพจิตที่เป็นไปในการรับรู้ตลอดเวลาทุก ๆ ขณะ ซึ่งก็สัมพันธ์กับระดับที่สอง คือ เป็นด้านที่ปรุ้งแต่งสั่งสมอยู่เรื่อย ๆ ทีละเล็กละน้อย แล้ว ก็ไปแสดงผลออกเป็นระดับที่สองนั่นเอง ตลอดจนเลยกว่านั้น เมื่อว่าถึงการให้ผลช่งนานไกล ก็ออกมาเป็นนรก-สวรรค์ ระดับที่หนึ่งสัมพันธ์กันทั้งหมด

บทเสริม

ผลกรรมในชาติหน้า

เรื่องชาติก่อน ชาตินี้ นรก-สวรรค์ มีจริงหรือไม่ เป็นคำถามที่คนสนใจกันมาก และเป็นข้อกังวล้างใจของคนทั่วไป เพราะเป็นความลับของชีวิตที่อยู่ในอวิชชา จึงเห็นกล่าวสรุปแทรกไว้ที่นี้เล็กน้อย เฉพาะแง่ว่า มีจริงหรือไม่ พิสูจน์ได้อย่างไร

๑. ตามคำสอนในพุทธศาสนา เมื่อว่าตามหลักฐานในคัมภีร์ และแปลความตามตัวอักษรก็ตอบได้ว่า สิ่งเหล่านี้มี

๒. การพิสูจน์เรื่องนี้ไม่มีที่สิ้นสุด ไม่อาจแสดงให้เห็นประจักษ์แก่ผู้ไม่รู้ ไม่ว่าในทางบวกหรือในทางลบ คือไม่ว่าในแง่มีหรือในแง่ไม่มี เป็นไปได้เพียงชั้น เชื่อว่ามีหรือเชื่อว่ามี

เพราะทั้งผู้เชื่อและผู้ไม่เชื่อ หรือผู้พยายามพิสูจน์ว่ามี และผู้พยายามพิสูจน์ว่าไม่มี ต่างก็ไม่วางใจที่ไปแห่งชีวิต ไม่ว่าของตนหรือผู้อื่น ต่างก็มืดต่ออดีต รู้ไกลออกไปไม่ถึงแม้เพียงการเกิดคราวนี้ของตนเอง แม้แต่ชีวิตตนเองที่เป็นอยู่ขณะนี้ก็ไม่รู้ และมองไม่เห็นอนาคต แม้เพียงว่า พรุ่งนี้จะเป็นอย่างไร

๓. ถ้าจะพิสูจน์ หลักมีว่า สิ่งที่เห็น ต้องคู่ด้วยตา สิ่งที่ได้ยิน ต้องฟังด้วยหู สิ่งที่ลิ้ม ต้องชิมด้วยลิ้น เป็นต้น สิ่งที่เห็น ถึงจะใช้สิบหูและสิบลิ้นรวมกัน ก็พิสูจน์ไม่ได้ หรือสิ่งที่ได้ยินจะใช้สิบตา กับสิบจมูกรวมกัน ก็พิสูจน์ไม่ได้

หรือสิ่งที่เห็น สิ่งที่ได้ยิน แต่ต่างระดับคลื่น ต่างความถี่ก็ไม่รู้จักกัน บางอย่างที่เรามองเห็น สิบตาคนรวมกันก็ไม่เห็น บางอย่างที่ได้ยิน สิบหูคนรวมกันก็ไม่ได้ยิน เป็นต้น ในแง่ที่หนึ่ง การตายการเกิดเป็นประสบการณ์ของชีวิตโดยตรง หรือแคบลงมา เป็นปรากฏการณ์ของจิต ซึ่งต้องพิสูจน์ด้วยชีวิตหรือจิตเอง การพิสูจน์จึงควรเป็นไปดังนี้

๑). พิสูจน์ด้วยจิต ท่านให้ต้องใช้จิตที่เป็นสมาธิ แน่วแน่ถึงที่ แต่ถ้าไม่ยอมทำตามวิธีนี้ หรือกลัวว่าที่เห็นในสมาธิอาจเป็นการเอานิมิตหลอกตัวเอง ก็เลื่อนสู่วิธีต่อไป

๒) พิสูจน์ด้วยชีวิต ตั้งแต่เกิดมาคราวนี้ คนที่อยู่ ยังไม่เคยมีใครตาย ดังนั้น จะรู้ว่าเกิดหรือไม่ ต้องพิสูจน์ด้วยการตายของใครคนนั้น แต่วิธีนี้ไม่ปรากฏว่ามีใครกล้าทดลอง

๓) เมื่อไม่ยอมพิสูจน์ ก็ได้เพียงชั้นแสดงหลักฐานพยานและชี้แจงเหตุผล เช่น หาตัวอย่างคนระลึกชาติได้และสอบสวนกรณีต่าง ๆ เช่นนั้น หรือแสดงเหตุผลโดยหาความจริงอื่นมาเปรียบเทียบ

อย่างเรื่องวิสัยแห่งการเห็น การได้ยิน ที่ขึ้นต่อระดับคลื่นและความถี่ เป็นต้น ดังได้กล่าวแล้ว ช่วยให้เห็นว่า น่าเชื่อบ้าง หรือเชื่อมากขึ้น เป็นต้น ซึ่งรวมอยู่ในขั้นของความเชื่อเท่านั้น

๔. ไม่ว่าใครจะเชื่อหรือไม่เชื่อ หรือจะพยายามพิสูจน์ให้กันและกันดูได้แค่ไหนก็ตาม สิ่งหลักที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ไม่มีใครหนีพ้นทุกคนต้องเกี่ยวข้อง และเป็นที่สืบทอดออกไปของชีวิตข้างหน้าที่เราเชื่อหรือไม่เชื่อว่ามีนั้นด้วย ก็คือ ชีวิตขณะนี้ ที่มีอยู่แล้วนี้ ที่จะต้องปฏิบัติต่อมันอย่างใดอย่างหนึ่ง

เมื่อเป็นเช่นนี้ สิ่งที่เราควรเอาใจใส่ให้มาก จึงได้แก่ชีวิตในปัจจุบัน และสำหรับพระพุทธศาสนา ในฐานะที่เป็นศาสนาแห่งการปฏิบัติ สิ่งที่เป็นจุดสนใจกว่า และเป็นที่น่าสนใจแท้ จึงได้แก่ การปฏิบัติต่อชีวิตที่เป็นอยู่นี้ ที่จะดำเนินชีวิตที่กำลังเป็นไปอยู่นี้อย่างไร

จะใช้ชีวิตที่มีอยู่แล้วนี้อย่างไร เพื่อให้เป็นชีวิตที่เป็นอยู่อย่างดี และเพื่อให้ชีวิตข้างหน้า ถ้ามี ก็มั่นใจได้ว่า จะสืบทอดออกไปเป็นชีวิตที่ดีงามด้วย ดังนั้น สิ่งที่เราควรกล่าวถึง จึงได้แก่ข้อสังเกตและข้อเสนอแนะในทางปฏิบัติดังต่อไปนี้

- บาลีชั้นเดิม คือ พระสูตรทั้งหลาย กล่าวบรรยายเรื่องชาติก่อน ชาติหน้า นรก สวรรค์ ใต้น้อยนัก โดยมากท่านเพียงเอ่ยถึงหรือกล่าวถึงเท่านั้น แสดงถึงอัตราส่วนของการให้ความสนใจแก่เรื่องนี้ว่ามีเพียงเล็กน้อย ในเมื่อเทียบกับคำสอนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตในโลก หรือข้อปฏิบัติจำพวก ศีล สมาธิ ปัญญา

- บาลีก้าวถึงผลร้ายของกรรมชั่ว และอนิสงส์ของกรรมดี ถ้ากล่าวถึง การไปเกิดในนรกหรือสวรรค์ มักกล่าวไว้ต่อท้ายผลที่จะประสบในชีวิตนี้ โดยกล่าวถึงผลในชีวิตนี้ ๔-๕-๑๐ ข้อแล้วจึงจบลงด้วยคำว่า “เมื่อกายแตกทำลาย ภายหลังมรณะ ย่อมเข้าถึงอบายทุกติ วินิบาตนรก” หรือ “เข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์”

ข้อสังเกตในเรื่องนี้มี ๒ อย่าง คือ

ประการแรก ท่านถือผลในชีวิตปัจจุบันเป็นสำคัญ และแยกแยะอย่างชัดเจนเป็นอย่างดีไป ส่วนผลหลังตาย กล่าวเพียงปิดท้ายไว้ให้ครบรายการ

ประการที่สอง การตรัสถึงผลดีผลร้ายเหล่านั้น เป็นไปในลักษณะแสดงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความเป็นไปตามเหตุปัจจัย คือเป็นผลที่จะเกิดขึ้นเองตามเหตุ ไม่ต้องวอนหวัง

เป็นเรื่องของการรู้ไว้ให้เกิดความมั่นใจเท่านั้น ถึงไม่ตั้งความปรารถนา ก็ยอมเป็นไปเช่นนั้น

- สำหรับคนที่ไม่เชื่อ ในเมื่อยังได้เพียงแค่เชื่อ คือเชื่อว่า ไม่มี ยังไม่รู้ ประจักษ์จริง ย่อมไม่อาจปฏิเสธความสงสัย ในส่วนลึกแห่งจิตใจของตนได้เด็ดขาด คนเหล่านี้ เมื่อเรียวแรงความมัวเมาในวิหิงสาเลื่อมไปแล้ว ถูกชราครอบงำ ความหวาดหวั่นต่อโลกหน้าก็มักได้ช่องแสดงตัว ซึ่งเมื่อไม่ได้เตรียมความดีไว้ ก็จะมีทุกข์มาก ดังนั้น เพื่อความมั่นใจ ถึงคนที่ไม่เชื่อก็ควรทำดีไว้ จะมีหรือไม่มี ก็มั่นใจและโล่งใจ

- สำหรับคนที่เชื่อ

ก) พึงให้ความเชื่อนั้น อิงหลักแห่งความเป็นเหตุปัจจัยอย่างแท้จริง คือให้มองผลในชาติหน้าว่าสืบต่อไปจากคุณภาพของจิตใจที่ได้สร้างขึ้นไว้แล้วในชาตินี้ แล้วเน้นที่การทำความดี ในปัจจุบัน เพื่อสร้างเสริมคุณภาพจิต คุณภาพชีวิตที่ดีงาม เพื่อให้ชีวิตที่สืบต่อไปข้างหน้าเป็นชีวิตที่ดีงามด้วย

การเน้นในแง่นี้จะทำให้การเกี่ยวข้องกับชาติหน้าหรือหวังผลชาติหน้า เป็นไปในรูปของความมั่นใจโดยอาศัยปัจจุบันเป็นฐาน และการหวังผลชาตินี้ จะยิ่งทำให้เอาใจใส่ให้ความสำคัญแก่ชีวิตที่เป็นอยู่ในปัจจุบันมากขึ้น

ไม่เสียหลักที่ว่า ถึงจะยุ่งเกี่ยวกับชาติหน้าอย่างไร ก็อย่าให้สำคัญกว่าชาติที่เป็นอยู่ขณะนี้ และจะได้ไม่เน้นการทำความดี แบบเป็นการลงทุนเพื่อแสวงหากำไร

ข) ความเชื่อต่อชาตินี้ ควรช่วยให้เลิกหรือให้บรรเทาการพึ่งพาอาศัยอำนาจลบล้างบาป หรือสิ่งลึกลับภายนอกด้วย เพราะการเชื่อชาตินี้หมายถึงการเชื่อกรรมดีที่ตนกระทำและการที่จะต้องก้าวหน้าเจริญสูงขึ้นในสังสารวัฏนั้น

ส่วนการรอหวังพึ่งอำนาจภายนอก ย่อมเป็นการทำตัวให้อ่อนแอและเป็นการกดตัวเองให้ถอยจมลงหรือล้าหลังห่างออกไปในสังสารวัฏ หากผู้ใดล้าตัวหวังพึ่งอำนาจเหล่านั้นไปบ้างแล้ว ก็ควรรีบถอยตัวออกมา สร้างเรียวแรงกำลังของตนเองขึ้นมาใหม่โดยเร็ว

- สำหรับผู้เชื่อหรือไม่เชื่อก็ตาม จะต้องพยายามก้าวไปหรือได้รับการ สอนให้ก้าวไปถึงขั้นเว้นกรรมชั่ว ทำกรรมดี โดยไม่ต้องขึ้นต่อความเชื่อหรือไม่เชื่อนั้นเลย คือ ทำดี

ได้โดยไม่ต้องหวังผลชาติหน้า หรือถึงแม้ไม่เชื่อว่ามีชาติหน้า ก็จะไม่ทำชั่ว ผลขั้นนี้ทำให้เกิดขึ้นได้โดย

๑) **ฝึกอบรมกุศลฉันทะ หรือธรรมฉันทะ ให้กล้าแข็ง** คือทำให้เกิดความไม่
ธรรมดา รักความดีงาม ต้องการความประณีตหมดจด มุ่งให้ทุกสิ่งทุกอย่างบรรลุอุดม
สภาวะของมัน

๒) **สร้างความใฝ่รักในปิตุสขประณีตซึ่งภายใน** และให้ความใฝ่ปิตุสข
ประณีต หรือการได้ประสบปิตุสขประณีต นั้นเป็นเครื่องป้องกันการทำชั่วและหนุนาการ
ทำดีโดยตัวของมันเอง

ทั้งนี้เพราะการที่จะได้ปิตุสขประณีตนั้น ย่อมเป็นเงื่อนไขอยู่ในตัวว่าต้อง
เว้นทุจริตประกอบสุจริต และการได้ปิตุสขประณีตนั้นแล้ว ก็จะเป็นแรงหนุนเหนี่ยว
ไม่ให้หลงไหลลงมาถึงขั้นที่จะประกอบกรรมชั่วร้ายได้

อย่างไรก็ตาม สำหรับปิตุสขประณีตขั้น โลภียอาจต้องระมัดระวังบ้างที่จะ
ไม่ให้ติดเพลินมากเกินไปจนเสียนาน หรือหยุดความก้าวหน้า

๓) **ฝึกอบรมจิตปัญญาให้เจริญถึงขั้นที่จะเป็นอยู่ด้วยปัญญาหรือดำเนินชีวิต
ด้วยปัญญา** คือ มีความรู้เท่าทันสภาวะของโลกและชีวิต หรือรู้ธรรมชาติแห่งสังขาร
พอที่จะทำให้จิตใจให้เป็นอิสระได้บ้างพอสมควร ไม่หลงไหลติดอาภิสหรือกามวัตถุ
ถึงกับจะทำความชั่วร้าย มองชีวิตจิตใจของมนุษย์อื่นสัตว์อื่นด้วยความเข้าใจ หยั่งเห็น
ทุกข์สุขและความต้องการของเขา พอที่จะทำให้เกิดการในทางที่เกื้อกูลช่วยเหลือด้วย
กรุณา ใจไม่โน้มถ่วงไปในทางที่จะเบียดเบียนผู้อื่น ข้อนี้นับเป็นขั้นแห่งการดำเนินชีวิต
ของท่านผู้ได้เข้าถึงโลกุตระธรรม ซึ่งมีโลกุตระสัมมาทิฐิเกิดขึ้นแล้ว หรืออย่างน้อยก็เป็น
ขั้นของผู้ดำเนินชีวิตตามแนวปฏิบัติ เพื่อเข้าถึงโลกุตระธรรมนั้น ถ้าแม้ยังไม่ถึงขั้นที่จะ
เป็นอยู่ด้วยปัญญาอย่างแท้จริง ก็เป็นอยู่ด้วยศรัทธาที่เป็นบุพภาคของปัญญานั้น คือ
ศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญาและเป็นไปเพื่อปัญญา ซึ่งเชื่อในวิถีทางแห่งการดำเนินชีวิต
ด้วยปัญญา มั่นใจในชีวิตที่เป็นอิสระด้วยปัญญานั้นว่าเป็นชีวิตที่งดงามประเสริฐสุด และ
พยายามดำเนินปฏิบัติพาแห่งการเป็นอยู่ด้วยปัญญาที่ประกอบด้วยกรุณานั้นด้วยตนเอง

ความจริง หลักปฏิบัติทั้งสามข้อนี้เนื่องถึงกัน ใช้ประกอบเสริมกันได้ โดยเฉพาะ
ข้อที่ ๑) ต้องใช้ในการทำสิ่งดีงามทุกอย่าง จำเป็นที่อาศัยของข้อ ๒) และ ๓) ด้วย

ถ้าปฏิบัติได้ตามหลักสามข้อนี้ ความเชื่อเรื่องผลกรรมในชีวิตหน้า ก็จะเป็นเพียง ส่วนช่วยเสริมความมั่นใจในการเว้นชั่ว ทำดีให้มั่นคงแน่นแฟ้นยิ่งขึ้นสำหรับบางคน แต่ไม่ถึงกับเป็นตัวตัดสินเด็ดขาดว่า ถ้าเขาจะไม่ได้รับนั้นในชาติหน้าแล้ว เขาจะไม่ยอมทำ ความดีเลย ถ้าอ่อนแอเกินไป ไม่สามารถฝึกคนหรือฝึกตนให้ปฏิบัติตามหลักสามข้อนี้ได้ การใช้ความเชื่อต่อผลกรรมชาติหน้า เป็นเหตุจูงใจให้เว้นชั่วทำดี ก็ยังดีกว่าปล่อยให้ ดำเนินชีวิตกันอย่างหลงใหลในการเสพเสวยกามวัตถุ มุ่งแต่แสวงหาอามิสมาปรนเปรอ ตน ซึ่งมีแต่จะทำให้การเบียดเบียนและความชั่วร้ายนานาโรคระบาดแพร่หลาย นำชีวิตและ สังคมไปสู่หายนะถาวรเสีย และถึงอย่างไร ความเชื่อผลกรรมชาติหน้า ก็จัดเข้าในโลกีย สัมมาทิฐิ ซึ่งเป็นจุดเชื่อมต่อให้ก้าวหน้าไปในทางดีงามง่ายขึ้น

เมื่อทำความเข้าใจกันอย่างนี้แล้ว ก็ขอนำพุทธพจน์แห่งสำคัญที่กล่าวถึงผลกรรมซึ่ง สืบเนื่องจากปัจจุบันไปถึงภพหน้าตามที่ปรากฏในจุฬามณีวงศ์สูตร มาแสดงไว้ สรุปใจความได้ดังนี้

“ดูกรมาณพ สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นที่ กำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้ ทรามและประณีต”

๑. ก. สตรีหรือบุรุษมักทำปาณาติบาต เป็นคนเหี้ยมโหด หมกมุ่นอยู่ในการ ประหัตประหาร ไร้มตตาการุณย์ ด้วยกรรมนั้น ซึ่งถือปฏิบัติพร้อมถึงที่แล้ว ตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก หรือมิฉะนั้นหากมาสู่ความเป็นมนุษย์ จะเกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง ก็จะเป็นคนมีอายุสั้น

ข. สตรีหรือบุรุษผู้ละเว้นปาณาติบาต มีเมตตาการุณย์ มักเกื้อกูลแก่ สรรพสัตว์ ด้วยกรรมนั้น ซึ่งถือปฏิบัติพร้อมถึงที่แล้ว ตายไป ย่อมเข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์ หรือ มิฉะนั้น หากมาสู่ความเป็นมนุษย์ จะเกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง ก็จะเป็นคนมีอายุยืน

๒. ก. สตรีหรือบุรุษผู้มีนิสัยชอบเบียดเบียนทำร้ายสัตว์ทั้งหลาย ด้วยมือไม้ ศัสตรา ด้วยกรรมนั้น ซึ่งถือปฏิบัติพร้อมถึงที่แล้ว ตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก มิฉะนั้น หากมาสู่ความเป็นมนุษย์ จะเกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง ก็จะเป็นคนมีโรค มาก (จีโรค)

ข. สตรีหรือนรุษผู้ไม่มีนิสัยชอบเบียดเบียนทำร้ายสัตว์ทั้งหลาย ด้วยกรรมนั้น ซึ่งถือปฏิบัติพร้อมถึงที่แล้ว ตายไปย่อมเข้าถึง สுகติ โลกสวรรค์ หรือมิฉะนั้น หากมาสู่ความเป็นมนุษย์ จะเกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง ก็จะเป็นคนมีโรคน้อย (มีสุขภาพดี)

๓. ก. สตรีหรือนรุษผู้เป็นคนมักโกรธ เคียดแค้นง่ายใครว่ากล่าวนิคหน้อย ก็ขัดใจ พลุ่พล่าน พยาบาท แสดงความซึ่งเคียดให้ปรากฏ ด้วยกรรมนั้น ซึ่งถือปฏิบัติพร้อมถึงที่แล้ว ตายไปย่อมเข้าถึงอบาย ทุกติ วินิบาต นรก หรือมิฉะนั้น หากมาสู่ความเป็นมนุษย์ จะเกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง ก็จะเป็นคนมีพิวพรรณทราวม (ไม่สวยไม่งาม)

ข. สตรีหรือนรุษผู้ไม่มักโกรธ ด้วยกรรมนั้น ซึ่งถือปฏิบัติพร้อมถึงที่แล้ว ตายไป ย่อมเข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์ หรือมิฉะนั้น หากมาสู่ความเป็นมนุษย์ จะเกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง ก็จะเป็นคนน่าเลื่อมใส (มีรูปร่างท่าทางชวนใจนิยม)

๔. ก. สตรีหรือนรุษผู้มีใจริษยา คนอื่นได้ลาภได้รับความเคารพนับถือกราบไหว้บูชา ก็ไม่สบายใจ ทนไม่ได้ ด้วยกรรมนั้น ซึ่งถือปฏิบัติพร้อมถึงที่แล้ว ตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุกติ วินิบาต นรก หรือมิฉะนั้น หากมาสู่ความเป็นมนุษย์ จะเกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง ก็จะเป็นคนมีศักดาน้อย (ต่ำต้อยด้อยอำนาจ)

ข. สตรีหรือนรุษผู้ไม่มีใจริษยา ด้วยกรรมนั้น ซึ่งถือปฏิบัติพร้อมถึงที่แล้ว ตายไป ย่อมเข้าสู่สุคติ โลกสวรรค์ หรือมิฉะนั้น หากมาสู่ความเป็นมนุษย์ จะเกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง ก็จะเป็นคนมีศักดามาก (มีเดช มีอำนาจมาก)

๕. ก. สตรีหรือนรุษผู้ไม่บำเพ็ญทาน ไม่ให้ปันข้าว น้ำ ผ้านุ่งห่ม เป็นต้น ด้วยกรรมนั้น ซึ่งถือปฏิบัติพร้อมถึงที่แล้ว ตายไปย่อมเข้าถึงอบาย ทุกติ วินิบาต นรก หรือมิฉะนั้น หากมาสู่ความเป็นมนุษย์ จะเกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง ก็จะเป็นคนมีโรคะน้อย

ข. สตรีหรือนรุษผู้บำเพ็ญทาน ให้ปันข้าว น้ำ ผ้านุ่งห่ม เป็นต้น ด้วยกรรมนั้น ซึ่งถือปฏิบัติพร้อมถึงที่แล้ว ตายไป ย่อมเข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์ หรือมิฉะนั้น หากมาสู่ความเป็นมนุษย์ จะเกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง ก็จะเป็นคนมีโรคะมาก

๖. ก. สตรีหรือนรุษผู้เป็นคนแข็งกระด้าง เย่อหยิ่ง ชอบดูถูกคนไม่เคารพนับถือกราบไหว้ แสดงความเอื้อเฟื้อ แก่ผู้ที่สมควรได้รับการปฏิบัติเช่นนั้น ด้วยกรรมนั้น ซึ่งถือปฏิบัติพร้อมถึงที่แล้วตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุกติ วินิบาต นรก หรือมิฉะนั้น หากมาสู่ความเป็นมนุษย์ จะเกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง ก็จะเป็นคนมีตระกูลต่ำ

ข. สตรีหรือบุรุษผู้ไม่เป็นคนแข็งกระด้าง ไม่เย่อหยิ่ง แสดงความเคารพ นับถือ กราบไหว้ เอื้อเฟื้อแก่ผู้สมควร ได้รับการปฏิบัติเช่นนั้น ด้วยกรรมนั้น ซึ่งถือปฏิบัติพร้อมถึงที่แล้ว ตายไปย่อมเข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์ หรือมิฉะนั้น หากมาสู่ความเป็นมนุษย์ จะเกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง ก็จะเป็นคนมีตระกูลสูง

๗. ก. สตรีหรือบุรุษผู้ไม่เข้าหา ไม่สอบถามสมณะหรือพราหมณ์ ว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรมีโทษ ไม่มีโทษ อะไรควรปฏิบัติ ไม่ควรปฏิบัติ อะไรเมื่อทำ จะเป็นไปเพื่อโทษทุกข์ อะไรเมื่อทำ จะเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขชั่วกาลนาน ด้วยกรรมนั้น ซึ่งถือปฏิบัติพร้อมถึงที่แล้ว ตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก หรือมิฉะนั้น หากมาสู่ความเป็นมนุษย์ จะเกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง ก็จะเป็นคนทรมานปัญญา

ข. สตรีหรือบุรุษผู้รู้จักเข้าหาสอบถามสมณะหรือพราหมณ์ ว่าอะไรดี อะไรชั่ว เป็นต้น ด้วยกรรมนั้น ซึ่งถือปฏิบัติพร้อมถึงที่แล้ว ตายไป ย่อมเข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์ หรือมิฉะนั้น หากมาสู่ความเป็นมนุษย์ จะเกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง ก็จะมีปัญญามาก

จะเห็นได้ว่า ในสูตรนี้ แม้จะกล่าวถึงผลที่จะประสบในชีวิตข้างหน้า แต่ก็เน้นที่การกระทำในปัจจุบัน โดยเฉพาะการกระทำที่มีลักษณะเป็นความประพฤติปฏิบัติอย่างเป็นประจำ เป็นส่วนแห่งการดำเนินชีวิตที่จะสร้างสมคุณภาพของจิตใจ ประุ่งแต่งลักษณะนิสัยและบุคลิกภาพได้ และเป็นเหตุปัจจัยโดยตรงแก่ผลจำเพาะแต่ละอย่าง ไม่ใช่เป็นอานิสงส์เพื่อชนิดที่ว่า ทำกรรมดีอะไรครั้งเดียว เช่น ให้ทานครั้งหนึ่งก็มีผลมากมายไม่มีขอบเขต จะหวังเป็นอะไร ประารถนาได้อะไร ก็ได้ก็เป็นอย่างนั้นหมด ซึ่งถ้าเน้นกันนัก ก็จะทำให้คนมุ่งแต่จะทำบุญกรรม แบบฝากเงิน ในธนาคารเลยไว้ไปรอรับดอกเบี้ย หรือแบบคนเล่นลอตเตอรี่ที่ลงทุนที่หนึ่งหวังผลกำไรมหาศาล แล้วเลยไม่ใส่ใจกรรมดีชนิดที่เป็นความประพฤติปฏิบัติทั่วไป และการดำเนินชีวิตดีงามประจำวันอย่างที่ตรัสไว้ในสูตรนี้

รวมความว่า สารของอุพการมวิภังคสูตรนี้ ก็ยังคงยืนยันหลักการสำคัญที่ว่า การนึกถึงผลกรรมที่จะได้ประสบในภพหน้า พึงเป็นไปในลักษณะของความมั่นใจที่อาศัยกรรมคือคุณภาพจิตใจและคุณภาพแห่งความประพฤติ ที่ตนมีอยู่ในปัจจุบันนี้เอง และการ

ได้รับผลห่างไกลเบื้องหน้านั้น มีลักษณะที่สืบทอดต่อเนื่องออกไปอย่างมีความสัมพันธ์กันได้ตามแนวทางแห่งเหตุปัจจัย

หลักสำหรับวินิจัยในเรื่องนี้ อาจพูดอย่างสั้น ๆ ได้แนวหนึ่งว่า ความเชื่อที่ถูกต้องเกี่ยวกับผลกรรมในชาติหน้า จะต้องเป็นความเชื่อที่มีลักษณะช่วยเสริมธรรมนันทะให้เข้มแข็งแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น หากความเชื่อเกี่ยวกับผลกรรมในชาติหน้าอย่างใด ไม่ช่วยเสริมธรรมนันทะ แต่กลับเป็นไปในทางส่งเสริมโลภะหรือตัณหาถ่ายเดียว ก็พึงเข้าใจว่า ความเชื่ออย่างนั้น เป็นความเชื่อที่คลาดเคลื่อนและควรได้รับการแก้ไข

คัดลอกจาก: กรรม นรก-สวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต)